

Reg No

श्री पुण्डरीकचरितम्

॥ शिवमहिम्नःस्तोत्रम् ॥

अन्वय, अन्वयार्थ तथा शुद्ध पुजराती
भाषान्तर सहित.

पर्यायक तथा प्रकाशक

जोशी वृन्दावन माणिकलाल
कालुषर नचादरबाजा कैसारबाबा
अमदाबाद.

सर्वे श्रेष्ठ स्वाभिमान

वस १९८०

प्रथमतः प्रकाशित

सन् १९८०

काम्यत पात्र आना.

११४७२

જ્યોતિષકાર્યાલય.

શ્રી ગુરુભ્યે !

સમગ્રવંશજન અને શાસ્ત્ર ઉપર મહા રામચરણના આ
વિધિના સન્નિધિ જ્યોતિષશાસ્ત્ર મોકુ સમલક્ષિક છે, આ કહેતું જે
આકું તથા કેમકે આપ લેકે આ જ્યોતિષશાસ્ત્રના અનુભવ દરવાજા
રહેલા છે. આલેખો ! આ જ્યોતિષશાસ્ત્ર વિજ્ઞાનથી અપારમ
વિજ્ઞાન પદ્ધતિને જાણવામાં અવરૂપ છે. તેથીજ કરીને આ
જ્યોતિષશાસ્ત્ર ઉપરથી જ્ઞાન, શક્તિ અને વર્તમાનની વાત થઈ
સકાય છે. તેથી જ્યાં જ્યાં જ્યોતિષશાસ્ત્રની અપરિચિત પુણ્ય
સંસ્થામાં આપણે જાણે તેમજ મળતું આવતું તથા તેથીજ
કરીને આ શાસ્ત્ર ઉપરથી અમદા તેમજ આપ છે. તે અમદા ફર
કરવા માટે જ્યોતિષ આ 'જ્યોતિષકાર્યાલય' ઉદ્ધાર્યું છે. આમારે આ
જ્યોતિષકાર્યાલયમાં પ્રજાની વચ્ચેપરિચા, સંસ્થાવચના રચ્ય પ્રજા
સાથેની વચ્ચેપરિચા, સામાજિક વચ્ચેપરિચા, વચ્ચેપરિચા રચ્ય, જન્મકાર,
દાહકરમાં તથા કીર્તિશાસ્ત્ર આવીને વચ્ચેપરિચા, સામાજિક વચ્ચેપરિચા તથા
પ્રજા ઉપરથી પ્રજાની વિજેરે જાણવામાં આવે છે. તથા વર્તમાનમાં
પ્રજાના આપણે સમજાણ પ્રજાને આતે વચ્ચેપરિચા પ્રજાને
વિચાર, કારણ, ઉપલક્ષ્ય આદિ મહત્ત્વ તથા પ્રજા પ્રજા કહેવામાં
આતે છે. એક જગત આમારે જ્યોતિષકાર્યાલયમાં કમ સુધી આવી
જ્યાં આપણે આપણે જાણે તેમજ વચ્ચેપરિચા કરી.

આપણે નવાં જાણે
અમારે માટે

અમારે માટે
જ્યોતિષકાર્યાલય
જેથી વૃદ્ધાવસ્થામાં આવીને

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૪૭૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ શિવમહિમ સ્તોત્ર

વિષય ૫૨૩:૪૩૭

श्रीपुष्पदंतधिरचितं

शिवमहिम्नःस्तोत्रम् ॥

अन्वय, अन्वयार्थ तथा शुद्ध गुजराती
भाषान्तर सहित.

प्रयोजक तथा प्रकाशक

जोशी वृन्दावन माणेकलाल
कालुपूर नवादरवाजा कंसारावाड
अमदावाद.

सर्व हक्क स्वाधिन.

संवत् १९८०

प्रथमावृत्ति

सने १९२४

कीम्मत पांच आना.

५ ११७२

आ स्तोत्रना सर्वे हक्क सने १९६७ ना २५ मा एकट मुजब
रजिष्टर करावी प्रकाशके पोताना म्वाधिन गरुया छे.

अमदावाद सीवील इस्पताल सामे पानाभाईनी
वाडीमां वसंतसुद्रणालयमां महेता
चीमनलाल ईश्वरलाले छापी.

મહિમ્નઃસ્તોત્રની રચનાનું મૂળ કારણ.

પૂર્વકાળમાં ચિત્રરથ નામનો એક મહાન ચક્રવર્તીરાજા આ પૃથ્વીમંડળ ઉપર રાજ્ય કરતો હતો. આ રાજાએ પોતાના આનંદ માટે એક સુંદર બગીચો બનાવરાવ્યો હતો, તેમાં ઘણાંજ સુંદર અને સુગંધિ પુષ્પો થતાં હતાં. આ અત્યુત્તમ પુષ્પો ઉપર પુષ્પદંત નામનો આકાશગામી ગંધર્વ મોહ પામ્યો હતો. તેથી કરીને નિરંતર પોતે અદશ્ય રહીને પુષ્પોને ચોરી જતો હતો. ન્યારે રાજા પ્રાતઃકાળમાં ભગવાન શંકરની પૂજા માટે પુષ્પો લેવા બગીચામાં આવતો ત્યારે પુષ્પોને જોતો નહિ. આ પ્રમાણે પુષ્પોની ચોરી થતી અટકાવવા માટે તેણે બગીચામાં કેટલાક રક્ષકોને રાખ્યા, તેમ છતાંપણ પુષ્પોની ચોરી થતી અટકી નહિ. આ પ્રમાણે ઘણા દિવસો વ્યતીત થયા પછીથી રાજાના મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે પુષ્પોનો ચોર અવશ્ય કાઈ અદશ્ય શક્તિવાળો દેવ, ગંધર્વ અથવા કિન્નર હોવો જોઈએ. આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી તેને પકડવા માટે તે રાજાએ શિવનિર્માલ્ય બિલ્વપત્રાદિક પોતાના બગીચામાં વેંચી ન્યારે પ્રાતઃકાળમાં પુષ્પદંતગંધર્વ અદશ્ય રહી પુષ્પોની ચોરી કરવા માટે આવ્યો ત્યારે અન્નણુતાં શિવનિર્માલ્યનું ઉલ્લંઘન થતાંજ તેની અદશ્ય રહેવાની શક્તિનાશ પામી ગઈ, જેનાથી તે તરત સમજી ગયો કે અવશ્ય શિવનિર્માલ્યના ઉલ્લંઘનથીજ મારી દિવ્યશક્તિ નાશ પામી છે. આ પ્રમાણે પુષ્પદંતગંધર્વે પોતાના મનને વિષે નિશ્ચય કરી ચંદ્રશેખર ભગવાન સદાશિવજીને પ્રસન્ન કરવા માટે આ દિવ્ય મહિમ્નઃસ્તોત્રનો પ્રારંભ કર્યો, અને ગદ્ગદ સ્વરે પ્રેમ પૂર્વક આ સ્તોત્ર સમાપ્ત થયું કે તુરત તેની અદશ્ય રહેવાની દિવ્યશક્તિ ભગવાન શંકરની કૃપાથી પુનઃ પ્રાપ્ત થઈ, અને ગંધર્વરાજ પુષ્પદંત પોતાના સ્થાનકે આસી ગયો.

પ્રસ્તાવના.

શાન્તાકારં શિખરશયનં નીલકण્ઠં સુરેશં
વિશ્વાધારં સ્ફટિકસદૃશં શુભ્રવર્ણં શુભાઙ્ગમ્ ॥
ગૌરીકાન્તં ત્રિતયનયનં યોગિભિર્ધ્યાનગમ્યં
વન્દે શંભું ભવભયહરં સર્વલોકૈકનાથમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—શાંત આકારવાળા, કૈલાસપર્વતના શિખર ઉપર શયન કરનારા, વિષ્ણુનાથી સ્થામ કંઠવાળા, દેવતાઓના ઇશ્વર, વિશ્વના આધારરૂપ, સ્ફટિકમણિ બરાબર શ્વેતવર્ણુ-વાળા, મંગળમય શરીરવાળા, પાર્વતીના પતિ, ત્રણ નેત્ર-વાળા, યોગિઓએ ધ્યાનથી પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય, સંસારના ભયને નાશ કરનારા તથા સર્વ લોકના એક અધિપતિ એવા શંકરને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ ૧ ॥

આજકાલ ધોરતમ કળિકાળમાં ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાનો સ-હેલો અને સાધ્ય ઉપાય ભગવાનની સ્તુતિજ છે. સ્વયંબુ ભગવાન મહાદેવજીની સ્તુતિના અનેક સ્તોત્રો વિદ્યમાન છે, તેમાં પુષ્પદંતાચાર્યવિરચિત દિવ્ય અને મનોહર મહિમ્નઃસ્તોત્ર એક એવું સ્તોત્ર છે કે અર્થજ્ઞાનનું મહત્ત્વમયો અલગ રહ્યું પરંતુ મૂળમાત્રનો પાઠ કરવાથી પણ શિવભક્તોનાં અંતઃકરણ પ્રેમાર્દ્ર થઈ જાય છે. આ સ્તોત્રના કેટલાએક શ્લોકોનો અર્થમાં ગાંભિર્ય અને વેદાંત ભાવથી ભરપૂર છે, તેજ તેની મહત્તા સિદ્ધ કરી આપે છે. આ સ્તોત્ર જેવું મનોહર છે તેવુંજ દ્રુણદાસીઃહોવાથી ભરતખંડના સર્વ પ્રાંતોમાં તેનો પ્રચાર થઈ

રહેલો છે, તેથીજ કરીને આધુનિક ભૂદેવો પોતાના બાળકોને પ્રથમ આ સ્તોત્ર લખાવે છે. આ સ્તોત્રની શિવલિખ્યપરા અને સુબોધિની નામની સંસ્કૃત ટીકાઓ પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ તે સંસ્કૃતમાં હોવાથી શિવલક્ષિતપરાયણ સાધારણ મનુષ્યો તથા નાના બાળકો તેનો લાભ લઈ શકતા નથી. તેથી કરીને તેઓને અનાયાસથી બોધ થવાના નિમિત્તથી પૂર્વાક્ત સુબોધિની સંસ્કૃત ટીકાનો આધાર લઈને આ મહિમ્નઃસ્તોત્રને અન્વય, અન્વયાર્થ તથા શુદ્ધ ગુજરાતી ટીકા સહિત પ્રસિદ્ધ કરી ચંદ્રશેખર ભગવાનના ચરણકમળમાં મંગલ અર્પણ કરે છું.

આ સ્તોત્રના અન્વય, અન્વયાર્થ તથા ગુજરાતી ભાષાંતરના મંશોધન કાર્યમાં મદદ કરવા માટે રા. બ. વકીલ ગીરધરલાલ ઉત્તમરામ સંસ્થાપિત શ્રીકૃષ્ણસંસ્કૃતપાઠશાળાના અધ્યાપક વે. શા. મં. શાસ્ત્રી જ્યેષ્ઠારામ જગનરામને અભિનંદન પૂર્વક સંગ્રહ ધન્યવાદ આપું છું. તથા આ સ્તોત્ર લખાવી પ્રસિદ્ધ કરવા માટે શિવલક્ષિતપરાયણ જે સદ્ગૃહસ્થોએ અગાઉથી ધનમંચંધી મદદ આપી પોતાની ઉદારવૃત્તિ દર્શાવી છે તેઓને પણ શુભાશીર્વાદ સાથે ધન્યવાદ આપું છું. પરમાત્મા તેઓને સત્કાર્યમાં ધનનો વ્યય કરવા પ્રેરણા કરે એવી મારી પ્રાર્થના છે.

અક્ષયતૃતીયા
વિક્રમીય સંવત
૧૯૮૦

શિવપદકમલાનુરાગી
જોશી વૃન્દાવન માણેકલાલ
કાલુપૂર નવાદરવાજા-અમદાવાદ.

अथ शिवमानसपूजा

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ रत्नैः कल्पितमासनं
 हिमजलैः स्नानं च दिव्यांबरं नानारत्नविभूषितं
 मृगमदामोदांकितं चंदनम् ॥ जातीचंपक विल्वपत्र
 रचितं पुष्पं च धूपं तथा दीपं देव दयानिधे पशुपते
 इत्कल्पितं गृह्यताम् ॥ १ ॥ सौवर्णे मणिखंडरत्नरचिते
 पात्रेघृतं पायसं भक्ष्यं पंचविधं पयोदधियुतं रंभाफलं
 पानकम् ॥ शाकानामयुतं जलं रुचिकरं कर्पूरखंडो-
 ञ्ज्वलं तांबूलं मनसा मया विरचितं भक्त्या प्रभो
 स्वीकुरु ॥ २ ॥ छत्रं चामरयोर्युगं व्यजनकं चादर्शकं
 निर्मलं वीणाभेरि मृदंगकाहलकलागीतं च नृत्यं
 तथा ॥ साष्टांगः प्रणतिः स्तुतिर्बहुविधा ह्येतत्समस्तं
 मया संकल्पेन समर्पितं तव विभो पूजां गृहाण प्रभो
 ॥ ३ ॥ आत्मा त्वं गिरिजा मतिः सहचराः प्राणाः
 शरीरं गृहं पूजा ते विषयोपभोगरचना निद्रा समा-
 धिस्थितिः ॥ संचारः पदयोः प्रदक्षिणविधिः स्तोत्राणि
 सर्वा गिरो यद्यत्कर्म करोमि तत्तदखिलं शंभो तवा-
 राधनम् ॥ ४ ॥ करचरणकृतं वाक्कायजं कर्मजं वा
 श्रवणनयनजं वा मानसं वाऽपराधम् ॥ विहितमविहितं
 वा सर्वमेतत्क्षमस्व जयजय करुणाब्धे श्रीमहादेवशंभो
 ॥ ५ ॥ इति श्रीशिवमानसपूजासमाप्ता ॥

महिम्नस्तोत्रपद्यानामनुक्रमः

श्लोकः	श्लोकांकः	श्लोकः	श्लोकांकः
महिम्नः पारंते	१	क्रियादक्षोदक्षः	२१
अतीतः पंथानं	२	प्रजानाथं नाथ	२२
मधुस्फीता वाचः	३	स्वलावण्याशस्ता	२३
तवैश्वर्ययत्तत्	४	स्मशानेष्वाक्रीडा	२४
किमीहः किंकायः	५	मनः प्रत्यक्चित्ते	२५
अजन्मानो लोकाः	६	त्वमर्कस्त्वं सोमः	२६
त्रयीसांख्यं योगः	७	त्रयीं तिस्रोवृत्तीः	२७
महोक्षः खट्वाणं	८	भवः शर्वो रुद्रः	२८
ध्रुवंकश्चित्सर्वं	९	नमो नेदिष्ठाय	२९
तवैश्वर्यं यन्नात्	१०	बहलरजसे	३०
अयन्नादापाद्य	११	कृशपरिणति	३१
अमुष्यत्वत्सेवा	१२	असितगिरिसमं	३२
यद्वद्धि सुत्राम्णो	१३	असुरसुरमुनीत्रै	३३
अकांडब्रह्मांड	१४	अहरहरनवधं	३४
असिद्धार्था नैव	१५	महेशान्नापरो	३५
महीपादाघातात्	१६	दीक्षा दानं तपः	३६
वियद्व्यापी तारा	१७	कुसुमदशननामा	३७
रथः क्षोणियंताः	१८	सुरवरमुनिपूज्यं	३८
हरिस्ते साहस्रं	१९	श्रीपुष्पदंतमुख	३९
कतौ सुप्ते जाग्रत्	२०	इत्येषावाङ्मयी	४०

શ્રીશંકરધ્યાનમ્.

ધ્યાયેન્નિત્યં મહેશં રજતગિરિ નિભં ચારુચન્દ્રાવતંસં
રત્નાકલ્પોજ્જ્વલાક્ષ્ણં પરશુમૃગવરામીતિહસ્તં પ્રસન્નમ્ ॥
પદ્માસીનં સમંતાસ્તુતમમરવર્ણેવ્યાગ્રકૃત્તિં વસાનં
વિશ્વાઘં વિશ્વવંઘં નિશ્ચિલભયહરં પંચવક્ત્રં ત્રિનેત્રમ્ ॥૧॥

ભાવાર્થ:—શ્પાના પર્વત જેવી શ્વેત કાંતિવાળા, સુંદર ચંદ્રમા છે ભૂપણુ જેને એવા, રત્નસમૂહ સદૃશ ઉજ્જ્વળ શરીરવાળા: પરશુ, મૃગ, વર અને અભીતિ છે હાથમાં જેમના એવા, પ્રસન્ન મુખવાળા, પદ્માસને બેઠેલા, ચારે બાજુએ દેવતાઓથી સ્તુતિ કરાયેલા એવા, વાધાંબર જેમની ફેડ ઉપર વીંટાળેલ છે એવા, જગતના કારણુભૂત, જગતને વંદન કરવા યોગ્ય, સમગ્ર ભયને હરનારા તથા પાંચ મુખ અને ત્રણ નેત્રવાળા એવા મહાદેવજીનું નિરંતર ધ્યાન કરવું. ॥૧॥

॥ ॐ श्री गणेशायनमः ॥

॥ शिवमहिम्नःस्तोत्रम् ॥

अन्वय अन्वयार्थ गुर्जरटीका समलंकृतम्.

महिम्नः पारं ते परमविदुषो यद्यसदृशी
स्तुतिर्ब्रह्मादीनामपितदवसन्नास्त्वयि गिरः॥
अथाऽवाच्यः सर्वः स्वमतिपरिणामावधि गृणन्
ममाप्येषः स्तोत्रे हर निरपवादः परिकरः॥१॥

अन्वयः—हे हर ! ते महिम्नः परम् पारम् अविदुषः
स्तुति यदि असदृशा (स्यात्) तत् ब्रह्मादीनाम् अपि गिरः
त्वयि अवसन्नाः (भवेयुः) अथ स्वमतिपरिणामावधि गृणन्
सर्वः अवाच्यः (तर्हि अस्मिन्) स्तोत्रे मम अपि एषः परिकरः
निरपवादः ॥ १ ॥

अन्वयार्थः—हेहर ! हे भक्तानां दुःखनिर्हरनार शंकर ! ते त्वारा
महिम्नः महिमाना परम् पूर्ण पारम् पारने अविदुषः नहि
नान्युनार अज्ञानी पुष्पनी स्तुतिः स्तुति यदि नो असदृशी
अथोअ (स्यात् होय) तत् तो ब्रह्मादीनाम् अज्ञादि देवताओंनी

અપિ પણ ગિરઃ વાણી સ્વયિ તમારુ વિષયમાં અવસન્નાઃ અ-
યોગ્ય (ભવેયુઃ થાય) અથ એટલા માટે સ્વમતિપરિણામાવધિ
પોતાની બુદ્ધિની મર્યાદા પર્યંત ગૃણન્ સ્તુતિ કરનાર સર્વઃ સર્વ
માણસ અવાચ્યઃ અનિંદનીય છે (તર્હિ તો અસ્મિન્ આ)
સ્તોત્રે સ્તોત્રને વિષે મમ મારો અપિ પણ ણ્ઃ આ પરિકરઃ
પ્રારંભ નિરૂપવાદઃ અપવાદ સહિત છે. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થઃ—હે ભક્તના દુઃખને હરનાર શંકર ! આપના
મહિમાના પૂર્ણ પારને નહિ બાણનાર અજ્ઞાની પુરૂષની કરેલી
સ્તુતિ બે અયોગ્ય હોય તો બ્રહ્માદિ દેવતાઓની પણ વાણી
આપના ગુણ ગ્રહણ કરવામાં યોગ્ય ન ગણાય. એટલા માટે
પોતાની બુદ્ધિની મર્યાદા પર્યંત સ્તુતિ કરનાર સર્વ પુરૂષ
અનિંદનીય હોવાથી અનુગ્રહ કરવા યોગ્ય છે. આ પ્રમાણે
છે તો આ સ્તોત્રને વિષે મારો પણ પ્રારંભ અપવાદ સહિત છે.

**અતીતઃ પંથાનં તવ ચ મહિમા વાङ्મનસયો
રતદ્વયાવૃત્ત્યાયં ચકિતમભિધત્તે શ્રુતિરપિ ॥
સ કસ્ય સ્તોતવ્યઃ કતિવિધગુણઃ કસ્ય વિષયઃ
પદે ત્વર્વાચીને પતતિ ન મનઃ કસ્ય ન વચઃ ॥૨॥**

અન્વયઃ—હે ભગવન્ ! તવ મહિમા વાङ્મનસયોઃ પંથાનમ્
અતીતઃ શ્રુતિઃ અપિ યમ્ ચકિતમ્ અતદ્વયાવૃત્ત્યા અભિધત્તે, સઃ

કસ્ય સ્તોતવ્યઃ, કતિવિધગુણઃ, કસ્ય વિષયઃ, તુ અર્વાચીને
પદે કસ્ય મનઃ ચ વચઃ ન પતતિ ? ॥ ૨ ॥

અન્વયાર્થઃ—હે ભગવન્ ! હે પૃથ્વર્ય સંપન્ન ભગવન્ ! તવ તમારો
મહિમા મહિમા વાઙ્મનસયોઃ વાણી તથા મનના પંથાનમ્ માર્ગને
અતીતઃ ઉત્તરંધન કરી ગયેલો છે શ્રુતિઃ વેદ અપિ પણ ચમ્
ને મહિમાને ચકિતમ્ આશ્ચર્યથી અતદ્વચાવૃત્ત્યા અનિશ્ચિતપણે
અભિધત્તે વર્ણવેછે સઃ તે મહિમા કસ્ય કોનાથી સ્તોતવ્યઃ સ્તુતિ
કરી શકાય તેવો છે ? કતિવિધગુણઃ કેટલા ગુણોવાળો છે ? કસ્ય
કોનાથી વિષયઃ આછ છે ? તુ પરંતુ અર્વાચીને નવીન પદે સ-
શુણ સ્વરૂપમાં કસ્ય કોનું મનઃ મન ચ અને વચઃ વચન ન નથી
પતતિ પડતું ? ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થઃ—હે પૃથ્વર્ય સંપન્ન ભગવન્ ! આપનો
મહિમા વાણી તથા મનના માર્ગને ઓળંગી ગયેલો છે
એટલે આપના મહિમા વિષે વાણી તથા મન પહોંચી
શકતાં નથી. વેદ પણ જે મહિમાને આશ્ચર્યથી અનિશ્ચિત
પણે નેતિ નેતિ ઇત્યાદિ વચ્ચે વડે પ્રતિપાદન કરે છે.
આ પ્રકારનો તે મહિમા કોનાથી સ્તુતિ કરી શકાય તેવો
છે ? તે કેટલા ગુણો વાળો છે ? તે કોનાથી આછ છે ?
પરંતુ આપના નવીન સશુણ સ્વરૂપમાં કોનાં મન અને વચન
આસક્ત થતાં નથી ? અર્થાત્ સર્વના થાય છે. ॥ ૨ ॥

મધુસ્ફીતા વાચઃ પરમમમૃતં નિર્મિતવત-
સ્તવ બ્રહ્મન્ કિં વાગપિ સુરગુરોર્વિસ્મયપદમ્ ॥

મમ ત્વેતાં વાણીં ગુણકથનપુણ્યેન ભવતઃ

પુનામીત્યર્થેઽસ્મિન્પુરમથન બુદ્ધિર્વ્યવસિતા ॥૩॥

અન્વયઃ—હે બ્રહ્મન્ ! પરમમ્ અમૃતમ્ મધુસ્ફીતા વાચઃ નિર્મિતવતઃ તવ સુરગુરોઃ વાક્ અપિ કિમ્ વિસ્મયપદમ્, તુ હે પુરમથન ! ભવતઃ ગુણકથનપુણ્યેન ણતામ્ (મદીયામ્) વાણીમ્ પુનામિ, इति અસ્મિન્ અર્થે મમ બુદ્ધિઃ વ્યવસિતા. ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થઃ—હેબ્રહ્મન્ ! હે પરમાત્મન્ ! પરમમ્ પરમ અમૃતમ્ અમૃતરૂપ મધુસ્ફીતા મધુ સમાન મિષ્ટ વાચઃ વેદવાણી-ઓને નિર્મિતવતઃ નિર્માણ કરનાર તવ તમોને સુરગુરોઃ બૃહસ્પતિની વાક્ વાણી અપિ પણ કિમ્ શું વિસ્મયપદમ્ આશ્ચર્ય પમાડશે ? હેપુરમથન ! હે ત્રિપુરનાશક ! ભવતઃ તમારા ગુણ-કથનપુણ્યેન ગુણગાવાના પુણ્યથી ણતામ્ આ (મદીયામ્ મારી) વાણીમ્ વાણીને પુનામિ પવિત્ર કરું છું. इति આ અભિપ્રાયથી અસ્મિન્ આ અર્થે સ્તુતિરૂપ અર્થમાં મમ મારી બુદ્ધિઃ બુદ્ધિ વ્યવસિતા ઉદ્ભવવાળી થઈ છે. ॥૩॥

ભાવાર્થઃ—હે પરમાત્મન્ ! શ્રેષ્ઠ અમૃતરૂપ અને મધ સમાન મિષ્ટ વેદવાણીઓને ઉત્પન્ન કરનાર તમોને બૃહસ્પતિની વાણી પણ શું આશ્ચર્ય પમાડશે ? અર્થાત્ આપની આગળ બૃહસ્પતિની વાણી પણ તુરંચ હોય એમાં શું કહેવું. હે ત્રિપુરનાશક ! હું આપના ગુણ ગાવાના પુણ્યથી આ મારી વાણીને પવિત્ર કરું છું. આ અભિપ્રાયથી આ સ્તુતિ રૂપ અર્થમાં મારી બુદ્ધિ પ્રવૃત્ત થઈ છે. ॥ ૩ ॥

તવૈશ્વર્યં યત્તજગદુદયરક્ષાપ્રલયકૃત્
 ત્રયીવસ્તુ વ્યસ્તં તિસૃષુ ગુણભિન્નાસુ તનુષુ॥
 અભવ્યાનામસ્મિન્ વરદ રમણીયામરમણીં
 વિહંતું વ્યક્રોશીં વિદધતે હૈૈકે જહધિયઃ॥૪॥

અન્વયઃ—હેવરદ ! યત્ જગદુદયરક્ષાપ્રલયકૃત્, ત્રયી-
 વસ્તુ. ગુણભિન્નાસુ તિસૃષુ તનુષુ વ્યસ્તમ્ તવ ऐश्वर्यम् તત્
 વિહંતુમ્ एके जहधियः इह अभव्यानाम् रमणीयाम् अस्मिन्
 (સર્વજ્ઞાદિગુણે) અરમણીમ્ व्याक्रोशीम् વિદધતે ॥૪॥

અન્વયાર્થઃ—હેવરદ ! હે વરદાયક શંકર ! યત્ જે જગ-
 દુદયરક્ષાપ્રલયકૃત્ જગતનાં ઉદય રક્ષણ અને પ્રલય કરનાર
 ત્રયીવસ્તુ ત્રણ વેદોથી પ્રતિપાદ્ય એવું ગુણભિન્નાસુ ગુણોથી ભિન્ન
 થયેલાં ત્રિસૃષુ ત્રણ તનુષુ શરીરોને વિષે વ્યસ્તમ્ બહેંચાયેલું તવ
 તમારું ऐश्वर्यम् ऐश्वर्य તત્ તેને વિહંતુમ્ નાશ કરવા एके जह-
 धिजक જહધિયઃ મંદુષુદ્ધિવાળાઓ इह આ સંસારને વિષે અભ-
 વ્યાનામ્ પાપી લોકોને રમણીયામ્ રમણીય અસ્મિન્ આ (સર્વ-
 જ્ઞાદિગુણે સર્વજ્ઞાદિ ગુણથી યુક્ત તમારા ऐश्वर्यને વિષે) અર-
 મણીમ્ અરમાણ્ય એવી व्याक्रोशीम् નિંદાને વિદધતે ધારણ
 કરે છે. ॥૪॥

ભાવાર્થઃ—હે વરદાયક શંકર ! જગતની ઉત્પત્તિ,
 સ્થિતિ અને લય કરનાર, ત્રણ વેદોથી પ્રતિપાદ્ય એવું, સત્ત્વ

૨જ અને તમ આ પ્રમાણેના ત્રણ ગુણોથી લિપ્ત થયેલાં
બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકર આ પ્રમાણેના ત્રણ શરીરોને
બેઠાચેડું આપનું જે ઐશ્વર્ય છે તે ઐશ્વર્યને નાશ કરવાને
કેટલાક મંદબુદ્ધિવાળાઓ આ સંસારને વિષે પાપી
લોકોને રમણિય પરંતુ વાસ્તવમાં સર્વજ્ઞાદિ ગુણથી
યુક્ત આપના ઐશ્વર્યને વિષે અરમણિય (ખરાબ) એવી
નિંદા કરે છે. ॥ ૪ ॥

**કિમીહઃ કિંકાયઃ સ खलु किमुपायस्त्रिभुवनं
किमाधारो धाता सृजति किमुपादान इति च॥**

अतक्यैश्वर्ये त्वय्यनवसरदुःस्थो हतधियः

कुतर्कोऽयं कांश्चिन्मुखरयति मोहाय जगतः॥ ५॥

અન્વયઃ—**खलु सः धाता किमीहः किकायः किमुपायः
किमाधारः किमुपादानः (सन्) त्रिभुवनम् सृजति. इति च
अतक्यैश्वर्ये त्वयि अनवसरदुःस्थः अयम् कुतर्कः कांश्चिन् हत-
धियः जगतः मोहाय मुखरयति. ॥ ५ ॥**

અન્વયાર્થઃ—**खलु निश्चय सः ते धाता जगत् निर्मायुक्तां
परमात्मा किमीहः कथं येषांवाणा किकायः कया शरीरवाणा किमु-
पायः कया विपायवाणा किमाधारः कया आधारवाणा किमुपादानः
कथं साभग्रीवाणा (सन् जतां) त्रिभुवनम् त्रयं भूवनने सृजति
उत्पन्न કરે છે. इति च આ પ્રમાણે अतक्यैश्वर्ये अतક્ય ઐશ્વ-**

યંવાળા સ્વયિ તમારા વિષે અનવસરદુઃસ્થઃ અવકાશના અભાવે દુષ્ટ ભાવનાઓથી રહેલી અયમ્ આ કુતર્કઃ ખોટી કલ્પના કાંચિન્ કેટલાક હતાધિયઃ નષ્ટ થયેલી જ્ઞાન બુદ્ધિવાળાઓને જગતઃ જગત્ના મોહાય માહના અર્થે મુસ્કરયતિ વાચાળ કરે છે. ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થઃ—નિશ્ચય જગત્ નિર્માણુ કર્તા તે પરમાત્મા જગત્ને ઉત્પન્ન કરે છે તેમની કંઈ ચેષ્ટા હશે ? કયા શરીરવાળા હશે ? કયા ઉપાયવાળા હશે ? કયા આધારવાળા હશે ? કયા કારણવાળા હશે ? આ પ્રમાણેના ઉપસ્કરણ (સાહિત્ય) વિના ત્રણ ભૂવનને ઉત્પન્ન કરે છે ? આ પ્રકારે જેની કલ્પના કરી શકાય નહિ એવા અશ્વર્યવાળા આપના વિષે અવકાશના અભાવે દુષ્ટ ભાવનાઓથી રહેલી આ ખોટી કલ્પના કેટલાક નષ્ટ થયેલી જ્ઞાન બુદ્ધિવાળા મીમાંસકોને જગત્ના મોહના અર્થે વાચાળ કરે છે. ॥ ૫ ॥

**अजन्मानो लोकाः किमवयववंतोपि जगता—
मधिष्ठातारं किं भवविधिरनादृत्य भवति ॥
अनीशो वा कुर्याद्भुवनजनने कः परिकरो
यतो मंदा स्त्वां प्रत्यमरवर संशेरत इमे॥६॥**

અન્વયઃ—હે અમસ્તર ! અવયવવંતઃ-અપિ લોકાઃ કિં અજન્માનઃ, ધવવિધિઃ જગતામ્ અધિષ્ઠાતારમ્ અનાદૃત્ય કિં

भवति, अनिशः वा कुर्यात् (तदा) भुवजनने कः परिकरः,
यतः (कारणात्) इमे मंदाः त्वां प्रति संशेरते. ॥६॥

અન્વયાર્થઃ—હે અમરશ્વર ! હે દેવોત્તમ ! અવયવવંતઃ
અવયવવાળા અપિ પણ લોકાઃ લોકોઃ કિં શું અજત્માનઃ જન્મ
વિનાના છે ? ભવવિધિઃ સંસારની ઉત્પત્તિ ક્રિયા જગતામ્ જગ-
તના અધિષ્ઠાતામ્ નિમિત્ત કારણુ ઇશ્વરને અનાવૃત્ય અનાદર
કરીને કિં શું ભવતિ થાય છે ? અનિશઃ ઇશ્વર વિના વા જો
કુર્યાત્ કરે (તદા તો) ભુવન જનને ભૂવન ઉત્પન્ન કરવામાં કઃ
શી પરિકરઃ સામગ્રી હતી ? યતઃ જે (કારણાત્ કારણથી) હમે
આ મંદાઃ મંદબુદ્ધિવાળા મીમાંસક ત્વાં તમારા પ્રતિ પ્રત્યે
સંશેરતે સંશય કરે છે. ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થઃ—હે દેવોત્તમ ! અવયવવાળા ભૂર્ભુવઃસ્વઃ
આદિસત્^૧ લોકો શું જન્મ વિનાના છે ? સંસારની ઉત્પત્તિ
ક્રિયા જગતના નિમિત્ત કારણુ ઇશ્વર વિના થાય છે શું ?
જો ઇશ્વર વિના જગતની ઉત્પત્તિ કર્તા હોય તો સત્ભૂવન
ઉત્પન્ન કરવામાં શી સામગ્રી હતી ? જે કારણથી આ મંદ
બુદ્ધિવાળા મીમાંસક પુરૂષો આપના પ્રત્યે સંશય કરે છે.
અર્થાત્ ઇશ્વર વિના બીજો કોઈ સમર્થ નથી. ॥ ૬ ॥

૧ સત્લોકનાં નામ—ભૂલોક, ભુવલોક, સ્વર્ગલોક, મહાલોક,
જનલોક, તપાલોક, સત્યલોક.

ત્રયી સાંખ્યં યોગઃ પશુપતિમતં વૈષ્ણવમિતિ
 પ્રભિન્ને પ્રસ્થાને પરમિદમદઃ પથ્યમિતિ ચ॥
 રુચીનાં વૈચિત્ર્યાદ્ઋજુકુટિલનાનાપથજુષાં
 નૃણામેકો ગમ્યસ્ત્વમસિ પયસામર્ણવ इव॥૭॥

અન્વયઃ—હે ભગવન્ ! ત્રયી, સાંખ્યમ્, યોગઃ, પશુપતિ-
 મતમ્, વૈષ્ણવમ્ इતિ પ્રભિન્ને પ્રસ્થાને इદમ્ પરમ્ ચ અદઃ પથ્યમ્
 इતિ રુચીનામ્ વૈચિત્ર્યાત્ ઋજુકુટિલનાનાપથજુષામ્ નૃણામ્
 પયસામ્ અર્ણવઃ इव ત્વમ્ એકઃ ગમ્યઃ અસિ. ॥૭॥

અન્વયાર્થઃ—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! ત્રયી ત્રણ વેદ
 સાંખ્યમ્ સાંખ્યશાસ્ત્ર યોગઃ યોગશાસ્ત્ર પશુપતિમતમ્ શૈવમત
 વૈષ્ણવમ્ વૈષ્ણવમત इતિ આ પ્રમાણે પ્રભિન્ને લિખલિખ પ્રસ્થાને
 માર્ગને વિષે इદમ્ આ પરમ્ શ્રેષ્ઠ ચ અને અદઃ આ પથ્યમ્
 ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે इતિ એમ રુચીનામ્ રૂચીઓના વૈચિત્ર્યાત્
 વિચિત્રપણાથી ઋજુકુટિલનાનાપથજુષામ્ સીધા આપ્ત અનેક
 માર્ગને વિષે પ્રવૃત્ત થયેલા નૃણામ્ પુરુષોને પયસામ્ જળને અર્ણવઃ इव
 સમુદ્રની પેઠે ત્વમ્ તમે એકઃ એક ગમ્યઃ પામવા યોગ્ય અસિ છો.

ભાવાર્થઃ—હે ભગવન્ ! ત્રણ વેદ, સાંખ્યશાસ્ત્ર, યોગ-
 શાસ્ત્ર, શૈવમત, વૈષ્ણવમત આ પ્રમાણેના લિખ લિખ માર્ગ
 (મત) ને વિષે આ મત શ્રેષ્ઠ છે અને આ મત ગ્રહણ
 કરવા યોગ્ય છે. એવી રીતે રૂચીઓના વિચિત્રપણાથી સીધા

અને આડા અનેક માર્ગને વિષે પ્રવૃત્ત થયેલા પુરૂષોને જેવી રીતે આડા અવળા અને સીધા જંગના પ્રવાહને પામવા યોગ્ય સમુદ્ર છે, તેવીજ રીતે તમેજ એક પામવા યોગ્ય છે.

મહોક્ષઃ સ્વદ્વાંગં પરશુરજિનં મસ્મ ફણિનઃ

કપાલં ચેતીયત્તવ વરદ તંત્રોપકરણમ્ ॥

સુરાસ્તાં તામૃદ્ધિં દધતિ તુ ભવદ્ભૂપ્રણિહિતાં

ન હિ સ્વાત્મારામં વિષયમૃગતૃષ્ણા ભ્રમયતિ ॥૮॥

અન્વયઃ—હે વરદ ! મહોક્ષઃ, સ્વદ્વાંગમ્, પરશુઃ, અજિનમ્ મસ્મ, ફણિનઃ, ચ કપાલમ્ इति इयत् તવ તંત્રોપકરણમ્ (અસ્તિ) પરંચ સુરાઃ તુ ભવદ્ભૂપ્રણિહિતામ્ તામ્ તામ્ ઋદ્ધિમ્ દધતિ. હિ સ્વાત્મારામમ્ વિષયમૃગતૃષ્ણા ન ભ્રમયતિ. ॥૮॥

અન્વયાર્થઃ—હેવરદ ! હે ઇષ્ટવર આપનાર શંકર ! મહોક્ષઃ નંદીશ્વર સ્વદ્વાંગમ્ ખાટલાની ઇસ પરશુઃ દરશી અજિનમ્ ગજ-ચર્મ મસ્મ ભસ્મ ફણિનઃ સર્પો ચ અને કપાલમ્ ખોપરી इति આ પ્રમાણે इयत् આટલું તવ તમારું તંત્રોપકરણમ્ ગૃહસ્થાશ્રમ સાધન (અસ્તિ છે) પરં ચ પરંતુ સુરાઃ દેવતાઓ તુ તો ભવ-દ્ભૂપ્રણિહિતામ્ આપની બ્રહ્મટીએ દર્શાવેલ તામ્ તામ્ તે તે ઋદ્ધિમ્ સમૃદ્ધિને દધતિ ધારણ કરે છે; હિ નિશ્ચય સ્વાત્મારામમ્ પોતાના આત્મામાં જ આરામ માનનાર યોગી પુરૂષને વિષયમૃગતૃષ્ણા વિષયરૂપી મૃગતૃષ્ણા ન નથી ભ્રમયતિ લાભાવતી. ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ:—હે ઇષ્ટવર આપનાર શંકર ! નંદીશ્વર, ખાટલાની ઇસ, ફરશી (કુહાડી), ગજચર્મ, લસમ, સર્પો અને માણસની ખોપરી આ પ્રમાણે આટલું આપનું અહ-સ્થાશ્રમનું સાધન છે. પરંતુ ઇદ્રાદિ દેવતાઓ તો આપની બ્રહ્મદીએ દર્શાવેલ નાના પ્રકારની સમૃદ્ધિઓને ધારણ કરે છે. નિશ્ચય પોતાના આત્મામાંજ રમણ કરનારા યોગી પુરોષોને વિષયરૂપી મૃગતૃણા લભાવતી નથી. ॥ ૮ ॥

ધ્રુવં કશ્ચિત્સર્વં સકલમપરસ્ત્વધ્રુવમિદં
પરો ધ્રોવ્યાધ્રોવ્યે જગતિ ગદતિ વ્યસ્તવિષયે ॥
સમસ્તેઽપ્યેતસ્મિન્ પુરમથન તૈર્વિસ્મિત ઇવ
સ્તુવન્ જિહ્મિ ત્વાં ન खलु ननु धृष्टा मुखरता ॥૯॥

અન્વય:—હે પુરમથન ! કશ્ચિત્ત્વં ઇદમ્ સર્વમ્ (જગત્) ધ્રુવમ્ ગદતિ, અપર: (ઇદમ્) સકલમ્ (જગત્) અધ્રુવમ્ (ગદતિ), પર: ધ્રોવ્યાધ્રોવ્યે (ગદતિ,) એતસ્મિન્ વ્યસ્ત-વિષયે સમસ્તેઽપિ જગતિ તૈ: વિસ્મિત: ઇવ (અહમ્) ત્વામ્ સ્તુવન્ જિહ્મિ, નનુ खलु मुखरता धृष्टा न (અપિતુ ધૃષ્ટૈવ). ૯

અન્વયાર્થ:—હેપુરમથન ! હે ત્રિપુરનાશક શંકર ! કશ્ચિત્ કોઇક ઇદમ્ આ સર્વમ્, સર્વ (જગત્ જગતને) ધ્રુવમ્ નિત્ય ગદતિ કહે છે, અપર: ખીન્ને કોઇક (ઇદમ્ આ) સકલમ્

સમગ્ર (જગત્ જગત્ને) અધુવમ્ અનિત્ય (ગદતિ કહે છે)
 પરઃ ત્રીજો કોઈક ધ્રોવ્યાધ્રોવ્યે નિત્ય અને અનિત્ય (ગદતિ કહે
 છે) પતસ્મિન્ આ વ્યસ્તવિષયે ઉલટા વિષયવાળા સમસ્તેઽપિ
 સમગ્ર એવા જગતિ જગત્ને વિષે તૈઃ તે મતવાદીઓ વડે કરીને
 વિસ્મિતઃ इव આશ્ચર્ય પામ્યો હોઉં નહિ શું ? એવો (અહમ્
 હું) ત્વામ્ તમારી સ્તુત્વન્ સ્તુતિ કરતાં જિહેમિ શરમાઉં છું.
 નનુ અહો ! સ્વલુ નિશ્ચય મુક્ષરતા વાચાળતા ધૃષ્ટા નિર્લજ્જ ન
 નથી શું ? (અપિતુ અર્થાત્ ધૃષ્ટૈવ નિર્લજ્જ છે.) ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થઃ—હે ત્રિપુરનાશક શંકર ! કોઈક સાંખ્ય
 પાતંજલ મતાનુયાયી આ સર્વ જગત્ને નિત્ય કહે છે,
 બીજો કોઈક બૌદ્ધમતાનુયાયી આ સમગ્ર જગત્ને અનિત્ય
 કહે છે, તથા ત્રીજો કોઈક તાર્કિક આ સર્વ જગત્ને નિત્ય
 અને અનિત્ય કહે છે, તેથી કરીને આ ઉલટા વિષયવાળા
 સમગ્ર એવા જગત્ને વિષે તે મતવાદીઓ વડે કરીને આ-
 શ્ચર્ય પામ્યો હોઉં નહિ શું ? એવો હું આપની સ્તુતિ
 કરતાં શરમાઉં છું. અહો ! નિશ્ચય કરીને વાચાળતા નિર્લજ્જ
 નથી શું ? અર્થાત્ નિર્લજ્જ છે. તેજ મને નિર્લજ્જપણાથી
 આપની સ્તુતિ કરવા પ્રેરણા કરે છે. ૯

તવશ્રયં યત્નાદ્યદુપરિ વિરિંચો હરિરથઃ

પરિચ્છેતું યાતાવનલમનલસ્કંધવપુષઃ ॥

તતૌ ભક્તિશ્રદ્ધાભરગુરુગૃણદ્વયાં ગિરિશ યત્
સ્વયં તસ્યે તાભ્યાં તવ કિમનુવૃત્તિર્ન ફલતિ ॥૧૦॥

અન્વય:—હે ગિરિશ ! અનલસ્કંધવપુષ: તવ યત્ એશ્વ-
યમ્ (અસ્તિ તત્) યત્નાત્ પરિચ્છેતુમ્ ઉપરિ વિરિંચ: ચ અધ:
હરિ: યાતૌ (તદપિ) અનલમ્, તત: ભક્તિશ્રદ્ધાભરગુરુગૃણદ્વયામ્
તાભ્યામ્ સ્વયમ્ તસ્યે. હે ભગવન્ ! તવ અનુવૃત્તિ: કિમ્ ન
ફલતિ ? (અપિ તુ ફલત્યેવ) ॥ ૧૦ ॥

અન્વયાર્થ:—હેગિરિશ ! હે કૈલાસપતિ શંકર ! અનલસ્કં-
ધવપુષ: તેજ:પુંજ શરીરવાળા તવ તમારૂં યત્ જે એશ્વર્યમ્
ઐશ્વર્ય (અસ્તિ છે તત્ તેને) યત્નાત્ પ્રયત્નવડે પરિચ્છેતુમ્
માપવાને ઉપરિ ઉપર વિરિંચ: પ્રભા ચ અને અધ: નીચે હરિ:
વિષ્ણુ યાતૌ ગયા (તદપિ તો પણ) અનલમ્ પારન પામ્યા.
તત: તેથી કરીને ભક્તિશ્રદ્ધાભરગુરુગૃણદ્વયામ્ ભક્તિ અને શ્રદ્ધાથી
શ્રેષ્ઠ સ્તુતિ કરતા એવા તાભ્યામ્ તેઓના અર્થે સ્વયમ્ પોતેજ
તસ્યે પ્રગટ થયા. હે ભગવન્ ! ભગવન્ ! તવ તમારી અનુવૃત્તિ:
સેવા કિમ્ શું ન નથી ફલતિ ફળતી ? (અપિતુ અર્થાત
ફલત્યેવ ફળે જ છે.) ॥૧૦॥

ભાવાર્થ:—હે કૈલાસપતિ શંકર ! તેજ:પુંજ શરીર-
વાળા આપનું જે ઐશ્વર્ય અર્થાત્ સ્થૂળસ્વરૂપ છે તેને પ્રય-
ત્નથી માપવાને ઉપર પ્રભા અને નીચે વિષ્ણુ ગયા તોપણ

પાર ન પામ્યા. તેથી કરીને લક્ષિત અને શ્રદ્ધાથી શ્રેષ્ઠ સ્તુતિ કરતા એવા તેઓ બન્નેના અર્થે આપ પોતેજ પ્રગટ થયા. હે ભગવન્ ! આપની એવા શું નથી કળતી ? અર્થાત્ કળેજ છે. ॥ ૧૦ ॥

અયત્નાદાપાદ્ય ત્રિભુવનમવૈરવ્યતિકરં
દશાસ્યો યદ્વાહૂનમ્ભૂત રણકંડૂપરવશાન્ ॥
શિરઃપદ્મશ્રેણીરચિતચરણાંભોરુહબલેઃ
સ્થિરાયાસ્ત્વદ્ભક્તેસ્ત્રિપુરહર વિસ્ફૂર્જિતમિદં ॥૧૧॥

અન્વયઃ—હે ત્રિપુરહર ! દશાસ્યઃ યત્ અયત્નાત્ અવૈર-
વ્યતિકરમ્ ત્રિભુવનમ્ આપાદ્ય રણકંડૂપરવશાન્ વાહૂન્ અમ્ભૂત
(તત્) इदम् શિરઃપદ્મશ્રેણીરચિતચરણાંભોરુહબલેઃ સ્થિરાયાઃ
ત્વદ્ભક્તેઃ વિસ્ફૂર્જિતમ્ (અસ્તિ) ॥૧૧॥

અન્વયાર્થઃ—હેત્રિપુરહર ! હે ત્રિપુરાંતક ! દશાસ્યઃ રાવણે
યત્ જે અયત્નાત્ વિના પ્રયત્ને અવૈરવ્યતિકરમ્ નથી વૈરનું
દારણ જેમાં એવા ત્રિભુવનમ્ ત્રણ ભુવનને આપાદ્ય સંપાદન કરીને
રણકંડૂપરવશાન્ સંગ્રામી બળુબળથી પરવશ એવા વાહૂન્
હસ્તોને અમ્ભૂત દારણ કર્યા (તત્ તે) इदम् આ શિરઃપદ્મશ્રેણી-
રચિતચરણાંભોરુહબલેઃ મસ્તકરૂપી કમળની પંક્તિવડે બનાવી
છે ચરણકમળની ભેટ જેમાં એવી અને સ્થિરાયાઃ સ્થિર એવી
ત્વદ્ભક્તેઃ તમારી ભક્તિનો વિસ્ફૂર્જિતમ્ પ્રભાવ (અસ્તિ છે). ॥૧૧॥

ભાવાર્થ:—હે ત્રિપુરાંતક શંકર ! દશમુખવાળા રાવણે
જે વિના પ્રયત્ને વૈર વિનાના ત્રિભુવન અર્થાત્ સ્વર્ગ, મૃત્યુ
અને પાતાળને સંપાદન કરીને સંગ્રામી બળુબથી પરવશ
એવા બાહુઓને ધારણ કર્યા તે આ મસ્તક રૂપી કમળની
પદ્મિતવડે આપના ચરણ કમળની જે પૂજા કરી તે સ્થિર
એવી આપની ભક્તિનો પ્રભાવ છે. ॥ ૧૧ ॥

અમુષ્ય ત્વત્સેવામધિગતસારં ભુજવનં

વલાત્કૈલાસેऽપિ ત્વદધિવસતૌ વિક્રમયતઃ ॥

અલભ્યા પાતાલેऽપ્યલસચલિતાંગુષ્ઠશિરસિ

પ્રતિષ્ઠા ત્વય્યાસીદ્ધ્રુવમુપચિતો મુહ્યતિ સ્વલઃ ૧૨

અન્વય:—હે ભગવન્ ! ત્વદધિવસતૌ કૈલાસે અપિ ત્વ-
ત્સેવાસમાધિગતસારમ્ ભુજવનમ્ વલાત્ વિક્રમયતઃ અમુષ્ય ત્વયિ
અલસચલિતાંગુષ્ઠશિરસિ (સતિ) પાતાલે અપિ પ્રતિષ્ઠા અલ-
ભ્યા આસીત્. ધ્રુવમ્ ઉપચિતઃ સ્વલઃ મુહ્યતિ. ॥૧૨॥

અન્વયાર્થ:—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! ત્વદધિવસતૌ
તમારા નિવાસસ્થાનરૂપ કૈલાસે સેવાસપર્વતને વિષે અપિ પણ
ત્વત્સેવાસમાધિગતસારમ્ તમારી સેવાથી પ્રાપ્ત થયું છે
બળ જેને એવા ભુજવનમ્ હસ્ત સમૂહને વલાત્ બળથી વિક્રમ-
યતઃ પરાક્રમ અજમાવતા અમુષ્ય આ રાવણને ત્વયિ તમે અલ-
સચલિતાંગુષ્ઠશિરસિ જરા અંગુષ્ઠાને દબાવ્યે (સતિ જતે)

પાતાળે પાતાળને વિષે અપિ પશુ પ્રતિષ્ઠા પ્રતિષ્ઠા અલક્ષ્યા
દુર્લભ આસીત્ થઈ. દ્યુવમ્ નિશ્ચય ઉપચિત્ : ઉપકાર કરેલો સ્તુત્ :
દુર્ગન પુરૂષ મુદ્ધતિ મોહ પામે છે. ॥૧૨॥

ભાવાર્થ:—હે ભગવન ! આપના નિવાસસ્થાનરૂપ
કૈલાસપર્વતને વિષે આપની સેવાથીજ મળ્યું છે બળ જેને
એવા હસ્તસમૂહને બળથી પરાક્રમ અજમાવતા આ રાવ-
ણને, આપે જરા અંશુકાનું ટેરવું દબાવ્યું ત્યારે પાતાળને
વિષે પશુ * પ્રતિષ્ઠા મળવી દુર્લભ થઈ. નિશ્ચય છે કે
ઉપકાર કરેલો નીચપુરૂષ મોહ પામે છે. ॥ ૧૨ ॥

**યદદ્ધિ સુત્રામ્ણો વરદ પરમોઞ્ચૈરપિ સતી-
મધશ્ચક્રે બાળઃ પરિજનવિધેયત્રિભુવનઃ ॥**

* મહાદેવજીની કૃપાથી રાવણને દશ માથા અને વીસ હાથ
મળ્યા, તેથી તે સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળને જીતી મહાન અભિમા-
નમાં આવી ગયો. એક દિવસ પોતાના આહુબળની પરિક્ષા અજ-
માવવા માટે શંકરના નિવાસસ્થાન કૈલાસપર્વત પાસે આવી તેના
મૂળમાં પોતાના વીસ નાંખી કૈલાસપર્વતને હલાવવા લાગ્યો, તેથી
પાર્વતીજી ભયચક્રિત થઈ મહાદેવજીને પૂછવા લાગ્યા, કે આ કૈલાસ-
પર્વત કેમ કેંપાયમાન થાય છે ? ત્યારે શિવજીએ કહ્યું કે એતો
આપણો પરમભક્ત અને સેવક રાવણ ક્રીડા કરે છે. તે સાંભળી
પાર્વતીએ કહ્યું કે આવી તે ક્રીડા હોય ? મને તેથી ભય લાગે છે.
ત્યારે અંતર્યામી મહાદેવજીએ પાર્વતીનો ભય નાશ કરવા માટે કૈલા-

ન તચ્ચિત્રં તસ્મિન્વરિવસિતરિ ત્વચ્ચરણયો-

ર્ન કસ્યા ઉન્નત્યૈ ભવતિ શિરસસ્ત્વય્યવનતિઃ॥૧૩॥

અન્વયઃ—હે વરદ ! પરિજનવિધેયત્રિભુવનઃ વાણઃ, સુત્રા-
મ્ણઃ પરમોચ્ચૈઃ અપિ સતીમ્ ક્રદ્ધિમ્ યત્ અધઃ ચક્રે, તત્ ત્વ-
ચ્ચરણયોઃ વરિવસિતરિ તસ્મિન્ ચિત્રમ્ ન, ત્વાયિ શિરસઃ અવ-
નતિઃ કસ્યૈ ઉન્નત્યૈ ન ભવતિ ? ॥૧૩॥

અન્વયાર્થઃ—હેવરદ ! હે વરદાન આપનાર શંકર ! પરિ-
જનવિધેયત્રિભુવનઃ દાસ સદશ સ્વાધિન છે ત્રિભુવન જેને એવો
વાણઃ આશ્રુસુર, સુત્રામ્ણઃ ઈદ્રની પરમોચ્ચૈઃ પરમ શ્રેષ્ઠ સતીમ્
છતી ક્રદ્ધિમ્ સમૃદ્ધિને અપિ પણ યત્ જે અધઃ નીચી ચક્રે
સપર્વતને સ્હેજ પોતાના અંગુઠાના અગ્રભાગથી દબાવ્યો, કે તરત
રાવણના હાથ નીચે દબાઈ રહ્યા જેથી તે મોટે ઘાટે રડવા લાગ્યો.
તેની આ દશા જોઈને પાતાળવાસી લોકો મશ્કરી કરી કહેવા લાગ્યા,
કે હે રાવણ ! તારા બાહુમાં બળ નહોતું તો તે કેલાસપર્વતને ઉખે-
ડવાનો પ્રયત્ન કેમ કર્યો ? આજ તારી મેળવેલી સર્વ પ્રતિષ્ઠા ધૂળ-
માં મળી ગઈ. તે વખતે રાવણે અનેક ઉપાયો કર્યા તેમ છતાં પણ
પોતાના હાથ નીકળ્યા નહિ, ત્યારે રડતા રડતા શિવતાંડવસ્તોત્રથી
શંકરની સ્તુતિ કરી. આ સ્તુતિની વિશ્વક્ષણ કવિતાથી પ્રસન્ન થઈ
ભગવાન્ મહાદેવજીએ પોતાના અંગુઠાના અગ્રને ઉઠાવી લીધો કે જેથી
તેના હાથ નીકળી ગયા, તે દિવસથી મહાદેવજીએ તેનું નામ રાવણ
અર્થાત્ રોવાવાળો પાડ્યું છે.

કરવા લાગ્યો, તત્ત્વે ત્વચ્ચરણયોઃ તમારા ચરણોને વિષે ચરિવ-
સિતરિ નમસ્કાર કરનાર તસ્મિન્ તે બાણાસુરના સળાંધમાં ચિત્રમ્
આશ્ચર્ય ન નથી, ત્વચિ તમને શિરસઃ મસ્તક વડે અવનતિઃ
નમન કરવાથી કસ્યૈ કઇ ઉન્નત્યૈ ઉન્નતિ ન ભવતિ નથી મળતી?

ભાવાર્થ:—હે વરદાન આપનાર શકર ! દાસ બરાબર
વશ કરી લીધું છે ત્રિભુવન જોણે એવો બાણાસુર, ઈંદ્રની
અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવી સમૃદ્ધિને પણ પોતાના વૈભવથી જે હલકી
કરવા લાગ્યો, તે આપના ચરણોને વિષે નમસ્કાર કરનાર
બાણાસુરના સળાંધમાં આશ્ચર્યકારક નથી. કારણ કે આપના
ચરણકમળને વિષે નમસ્કાર કરવાથી કઇ ઉન્નતિ મળતી
નથી ? અર્થાત્ સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિ મળે છે. ॥ ૧૩ ॥

અકાંડબ્રહ્માંડક્ષયચકિતદેવાસુરકૃપા-

વિધેયસ્યાસીદ્યસ્ત્રિનયન વિષં સંહતવતઃ ॥

સ કલ્માષઃ કંઠે તવ ન કુરુતે ન શ્રિયમહો

વિકારોઽપિ શ્લાઘ્યો ભુવનભયભંગવ્યસનિનઃ॥૧૪॥

અન્વય:—હે ત્રિનયન ! અકાંડબ્રહ્માંડક્ષયચકિતદેવાસુર-
કૃપાવિધેયસ્ય વિષમ્ સંહતવતઃ તવ કંઠે યઃ કલ્માષઃ આસીત્
સઃ શ્રિયમ્ ન કુરુતે (ઇતિ) ન (અપિ તુ કુરુતે એવ) અહો ?
ભુવનભયભંગવ્યસનિનઃ વિકારઃ અપિ શ્લાઘ્યઃ ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ:-હે ત્રિલોચન ! ત્રિલોચન શંકર ! અકાંડબ્રહ્માંડ-
ક્ષયચક્રિતદેવાસુરકૃપાવિધેયસ્ય અકાળ બ્રહ્માંડક્ષયથી આશ્ચર્ય
પામેલા દેવો અને અસુરોની કૃપાના વશ થયેલા અને વિષમ કાળકૃટ
નામના ઝેરને સંહતવતઃ પીતા એવા તવ તમારા કંઠે કંઠને વિષે
યઃ જે કલ્માશઃ કાળાશ આસીત્ થઈ સઃ તે અધિમ્ શેભાને
ન નથી કુરુતે કરતી (ઇતિ એમ) ન નથી. (અપિ તુ અર્થાત્
કુરુતે एष કરે છે જ) અહો ? અહો ? ભુવનભયભંગવ્યસનિનઃ
ત્રિભુવનના ભયનો નાશ કરવાના વ્યસનવાળા પુરૂષને વિકારઃ વિકાર
અપિ પણ આઘ્ર્યઃ વખાણવા યોગ્ય થાય છે. ॥૧૪॥

ભાવાર્થ:-હે ત્રિલોચન શંકર ! અકાળ બ્રહ્માંડના
ક્ષયથી આશ્ચર્ય પામેલા દેવતા અને દેત્યોની ઉપર કૃપાના
વશ થઈ કાળકૃટ નામના ઝેરને પીતા એવા આપના કંઠને
વિષે જે કાળાશ થઈ તે શેભાને નથી કરતી એમ નથી.
અર્થાત્ કરે છે જ અહો ? ત્રિભુવનના ભયનો નાશ કર-
વાના વ્યસનવાળા પુરૂષને વિકાર (લાંછન) પણ વખાણવા
યોગ્ય થાય છે. ॥ ૧૪ ॥

असिद्धार्था नैव कचिदपि सदेवासुरनरे
निवर्तते नित्यं जगति जयिनो यस्य विशिखाः॥
स पश्यन्नीश त्वामितरसुरसाधारणमभूत्
स्मरः स्मर्तव्यात्मा नहि वशिषु पथ्यः परिभवः॥१५॥

अन्वयः—हे ईश ! यस्य (स्मरस्य) नित्यम् जयिनः
विशित्वाः सदेवासुरनरे जगति असिद्धार्थाः कचिदपि नैव निव-
र्तते, सः स्मरः त्वाम् इतरसुरसाधारणम् पश्यन् स्मर्तव्यात्मा
अभूत्, हि वशिषु परिभवः पथ्यः न ॥१५॥

अन्वयार्थः—हे ईश ! हे स्वाभिन् ! यस्य जे (स्मरस्य
कामदेवनां) नित्यम् सर्वदा जयिनः जयशाणी अया विशित्वाः
आखो सदेवासुरनरे देवता असुर अने मनुष्य सहित जगति पशु
जगतने विषे असिद्धार्थाः कार्यसिद्धि कर्मा विना कचिदपि कोष
वपते पशु नैव नथीन निवर्तते पाछा इरता, सः ते स्मरः
कामदेव त्वाम् तमने इतरसुरसाधारणम् अन्य देवता समान
साधारण्य तरीके पश्यन् जेतो स्मर्तव्यात्मा स्मरण्य योग्य अभूत्
थछ गयो, हि निश्चय वशिषु जेतोद्रिय पुष्पोतो परिभवः अना-
दर पथ्यः सुभकर न नथी. ॥ १५ ॥

भावार्थः—हे स्वाभिन् ! जे कामदेवनां निरंतर जय-
शाणी आखो देवता, असुर अने मनुष्योथी युक्त स्वर्ग
मृत्यु अने पातागने विषे पोतानुं कार्य सिद्धि कर्मा विना
कोष वपते पशु पाछा इरता नथी. ते कामदेव आपने
अन्य देवता समान साधारण्य तरीके जेवाथी स्मरण्य मात्र
अर्थात् लक्ष्म थछ गयो. निश्चय छे के जेतोद्रिय पुष्पोतो
अनादर कल्याणकारक थतो नथी. ॥ १५ ॥

**मही पादाघाताद्व्रजति सहसा संशयपदं
पदं विष्णोर्भ्राम्यद्भुजपरिघरुग्णग्रहगणम् ॥**

મુહુર્યોદૌસ્થ્યં યાત્યનિભૃતજટાતાહિતતટા
જગદ્રક્ષાયૈ ત્વં નટસિ નનુ વામૈવ વિભુતા॥૧૬॥

અન્વય:—હે ભગવન ! (યદા) ત્વમ્ જગદ્રક્ષાયૈ નટસિ
(તદા) મહી પાદાઘાતાત્ સહસા સંશયપદમ્ વ્રજતિ, વિષ્ણોઃ
પદમ્ ભ્રામ્યદ્ભુજપરિઘરુણગ્રહગણમ્ ભવતિ, અનિભૃતજટાતા-
હિતતટા ઘૌઃ મુહુઃ દૌસ્થ્યમ્ યાતિ, નનુ (ભવતઃ) વિભુતા
વામા એવ. ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ:—હે ભગવન ! હે ભગવન ! (યદા જ્યારે)
ત્વમ્ તમે જગદ્રક્ષાયૈ જગતનું રક્ષણ કરવા નટસિ નૃત્ય કરો
છો (તદા ત્યારે) મહી પૃથ્વી પાદાઘાતાત્ પગની ઠોકરથી
સહસા એકાએક સંશયપદમ્ સંદેહપણાને વ્રજતિ પામે છે, વિષ્ણોઃ
પદમ્ આકાશ ભ્રામ્યદ્ભુજપરિઘરુણગ્રહગણમ્ ભ્રમણ કરતાં
હસ્તરૂપી પરિઘવડે ક્લેશિત ગ્રહોના સમૂહવાળું ભવતિ થાય છે,
અનિભૃતજટાતાહિતતટા વિસ્તરાયેલી જટાથી તાહિત કરેલ તટ-
વાળું ઘૌઃ સ્વર્ગ મુહુઃ વારંવાર દૌસ્થ્યમ્ દુઃખપણાને યાતિ
પામે છે, નનુ નિશ્ચય (ભવતઃતમારી) વિભુતા ઈશ્વરતા વામાએવ
વિપરીતજ છે. ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ:—હે ભગવન ! જ્યારે આપ જગતનું રક્ષણ
કરવા તાંડવનૃત્ય કરો છો ત્યારે પૃથ્વી પગની ઠોકરથી
એકાએક સંદેહપણાને પામે છે, આકાશ ભ્રમણ કરતાં હસ્ત
રૂપી પરિઘવડે ક્લેશિત ગ્રહોના સમૂહવાળું થાય છે, તથા

વિસ્તરાયેલી જટાઓથી પ્રહાર થતા પ્રદેશોવાળું સ્વર્ગ
વારંવાર દુઃખપણાને પામે છે. નિશ્ચય છે કે આપની ઇશ્વરતા
વિપરીતજ છે. ॥ ૧૬ ॥

વિયદ્વ્યાપી તારાગણગુણિતફેનોદ્રમરુચિ:

પ્રવાહો વારાં યઃ પૃષ્ઠતલઘુદૃષ્ટઃ શિરસિ તે ॥

જગદ્દ્વીપાકારં જલધિવલયં તેન કૃતમિ-

ત્યનેનૈવોન્નેયં ધૃતમહિમ દિવ્યં તવ વપુઃ ॥૧૭॥

અન્વય:—હે ભગવન્ ! વિયદ્વ્યાપી, તારાગણગુણિતફેનો-
દ્રમરુચિ:, યઃ વારાંપ્રવાહઃ તે શિરસિ પૃષ્ઠતલઘુદૃષ્ટઃ, તેન જલ-
ધિવલયમ્ જગત્ દ્વીપાકારમ્ કૃતમ્, હે ધૃતમહિમ ! इति એનેન
एव तव दिव्यम् वपुः उन्नेयम् ॥૧૭॥

અન્વયાર્થ:—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! વિયદ્વ્યાપિ આકાશ
વ્યાપક તારાગણગુણિતફેનોદ્રમરુચિ: તારાઓના સમૂહથી વૃદ્ધિ
પામેલ શીશુના ઉદ્ભવની કાંતિવાળો યઃ જે વારાંપ્રવાહઃ જળનો
પ્રવાહ તે તમારા શિરસિ મસ્તકને વિષે પૃષ્ઠતલઘુદૃષ્ટઃ બિંદુ
સરખો સ્વરૂપ જણાયો તેન તે પ્રવાહવડે જલધિવલયમ્ સમુદ્ર-
રૂપ કંકણવાળું જગત્ જગત્ દ્વીપાકારમ્ દ્વિપ સરખા આકાર-
વાળું કૃતમ્ કરાયું. હે ધૃતમહિમ ! હે મહિમાધારી શંકર ! इति
આ પ્રકારે એનેન एव આ હેતુથીજ તવ તમારું दिव्यम् સદા
આનંદાત્મક એવું वपुः શરીર उन्नेयम् અનુમાન કરવા લાયક છે.

ભાવાર્થ:—હે ભગવન્ ! આકાશ વ્યાપક, તારાઓના સમૂહથી વૃદ્ધિ પામેલ શીણના ઉદ્ગમની ક્રાંતિનાળો, જે જગનો અર્થાત્ ગંગાનો પ્રવાહ આપના મસ્તકને વિષે સ્વરૂપ જણાયો, તે પ્રવાહથીજ સમુદ્રરૂપ કંકણવાળું આ જગત્ દ્વિપ (બેટ) સરખા આકારવાળું થયું. હે મહિમાધારી શંકર ! આ પ્રકારે આ હેતુથીજ આપનું સર્વદા આનંદાત્મક એવું શરીર અનુમાન કરવા લાયક છે. ॥ ૧૭ ॥

**રથઃ ક્ષોણી યંતા શતધૃતિરગેંદ્રો ધનુરથો
રથાંગે ચંદ્રાકૌં રથચરણપાણિઃ શરઃ ઇતિ ॥
દિધાક્ષોસ્તે કોઽયં ત્રિપુરતૃણમાહંબરવિધિ-
વિધેયૈઃ ક્રીડંત્યો ન સ્વલુ પરતંત્રાઃ પ્રમુધિયઃ॥૧૮**

અન્વય:—હે ભગવન્ ! ક્ષોણી રથઃ, શતધૃતિઃ યંતા, અગેંદ્રઃ ધનુઃ, ચંદ્રાકૌં રથાંગે, અથ રથચરણપાણિઃ શરઃ, ઇતિ ત્રિપુરતૃણમ્ દિધક્ષોઃ તે અયમ્ કઃ આહંબરવિધિઃ ? સ્વલુ વિધેયૈઃ ક્રીડંત્યઃ પ્રમુધિયઃ પરતંત્રાઃ ન. ॥ ૧૮ ॥

અન્વયાર્થ:—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! ક્ષોણી પૃથ્વીને રથઃ રથ શતધૃતિઃ બ્રહ્માને યંતા સારથી અગેંદ્રઃ પર્વતરાજ હીમાલયને ધનુઃ ધનુષ્ય ચંદ્રાકૌં ચંદ્ર અને સૂર્યને રથાંગે રથના બે પૈડાં અથ પછી રથચરણપાણિઃ ચક્રધારી વિષ્ણુ ભગવાનને શરઃ બાણ ઇતિ આ પ્રમાણે ત્રિપુરતૃણમ્ ત્રિપુરાશુર રૂપી તૃણને દિધક્ષોઃ

ભસ્મ કરવાને ઇચ્છતા તે તમારો અયમ્ આ કઃ શો આડંબર-
વિધિઃ આડંબરનો પ્રકાર ? જાલુ નિશ્ચય વિષયેઃ સ્વાધિન પદા-
ર્થોવડે ક્રીડંત્યઃ ક્રીડા કરનારી પ્રમુધિયઃ ઇશ્વરની બુદ્ધિઓ પર-
તંત્રાઃ ક્રોધને આધિન ન નથી. ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થઃ—હે ભગવન્ ! પૃથ્વીને રથ, બ્રહ્માને સારથી,
પર્વતરાજ હીમાલયને ધનુષ્ય, સૂર્ય અને ચંદ્રને રથના પૈડાં
તથા ચક્રધારી વિષ્ણુભગવાનને બાણ બનાવ્યા, આ પ્રમાણે
ત્રિપુરાસુરરૂપી તણખલાને ભસ્મ કરવાને ઇચ્છતા એવા
આપનો આ આડંબરનો પ્રકાર શો ? નિશ્ચય સ્વાધિન
પદાર્થો વડે ક્રીડા કરનારી ઇશ્વરની બુદ્ધિઓ પરાધિન નથી.

हरिस्ते साहस्रं कमलबलिमाधाय पदयो-

र्यदेकोने तस्मिन्निजमुदहरन्नेत्रकमलम् ॥

गतो भक्त्युद्रेकः परिणतिमसौ चक्रवपुषा

त्रयाणां रक्षायै त्रिपुरहर जागर्ति जगताम् ॥૧૯॥

અન્વયઃ—હે ત્રિપુરહર ! હરિઃ તે પદયોઃ સાહસ્રમ્ કમલ
બલિમ્ આધાય (પૂજિતવાન્) તસ્મિન્ ઈકોને (સતિ) નિજમ્
યત્નેત્રકમલમ્ ઉદહરત્. અસૌ ભક્ત્યુદ્રેકઃ ચક્રવપુષા પરિણતિમ્
ગતઃ ત્રયાણામ્ જગતામ્ રક્ષાયૈ જાગર્તિ. ॥૧૯॥

અન્વયાર્થઃ—હે ત્રિપુરહર ! હે ત્રિપુરહર ! હરિઃ વિષ્ણુ
ભગવાન્ તે તમારા પદયોઃ ચરણોને વિષે સાહસ્રમ્ હજાર કમ-

લલિતમ્ કમળોની ભેટ આધાય અર્પણ કરીને (પૂજિતવાન પૂજા કરતા હતા) તસ્મિન્ તેમાં પર્કોને એક ઓછું થયે (સતિ હોતે) નિજમ્ પોતાનું ચત્ર જે નેત્રકમલમ્ નેત્ર રૂપી કમળ તેને ઉદહરત્ ઉખાડીને અર્પણ કર્યું. અસૌ આ ભક્ત્યુ-
ત્રેકઃ ભક્તિનો ઉત્કર્ષ ચક્રવર્ણુવા સુદર્શનચક્રના રૂપથી પરિણતિમ્
પરિણામને ગતઃ પામીને ત્રયાણામ્ ત્રણ એવા જગતામ્ જગતોની
રક્ષાયૈ રક્ષાને અર્થે જાગર્તિ બને છે. ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ:—હે ત્રિપુરાંતક શંકર ! શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન,
આપના ચરણોને વિષે હજાર કમળોની ભેટ લઈને પૂજા
કરતા હતા, તે હજાર કમળોમાંથી એક કમળ ઓછું થયું
ત્યારે પોતાના નેત્રરૂપી કમળને ઉખાડીને અર્પણ કર્યું આ
ભક્તિનો ઉત્કર્ષ સુદર્શનચક્રના રૂપથી પરિણામને પામીને
ત્રણે લોકની રક્ષા કરવા સદા તત્પર રહે છે. ॥ ૧૯ ॥

ક્રતૌ સુપ્તે જાગ્રત્ત્વમસિ ફલયોગે ક્રતુમતાં
કવ્વ કર્મ પ્રધ્વસ્તં ફલતિ પુરુષારાધનમૃતે ॥

અતસ્ત્વાં સંપ્રેક્ષ્ય ક્રતુષુ ફલદાનપ્રતિભુવં

શ્રુતૌ શ્રદ્ધાં બદ્ધા દૃઢપરિકરઃ કર્મસુ જનઃ ॥૨૦॥

અન્વય:—હે ભગવન્ ! ક્રતૌ સુપ્તે (સતિ) ક્રતુમતામ્
ફલયોગે ત્વમ્ જાગ્રત્ અસિ, પ્રધ્વસ્તમ્ કર્મ પુરુષારાધનમ્ ક્રતે
ફલતિ ? અતઃ જનઃ ક્રતુષુ ફલદાનપ્રતિભુવમ્ ત્વામ્
સંપ્રેક્ષ્ય ચ શ્રુતૌ શ્રદ્ધામ્ બદ્ધા કર્મસુ દૃઢપરિકરઃ (ભવાંતિ) ૨૦

અન્વયાર્થ:—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! કર્તૌ યત્ સુતે (સતિ) નાશથયે છતે ક્રતુમતામ્ યત્ કરનારા પુરૂષોના ફલયોને સ્વર્ગાદિ ફળ સમ્બંધમાં ત્વમ્ તમે જાગ્રત્ જાગેલા અસિ છો, પ્રધ્વસ્તમ્ લય પામેલ કર્મ કર્મ પુરુષારાધનમ્ ઇશ્વરની આરાધના કરતે વિના ક્વ ક્યાં ફલતિ ફળે છે ? અતઃ એટલા માટે જનઃ પુરૂષ ક્રતુષુ યજ્ઞોને વિષે ફલદાનપ્રતિભુવમ્ ફળ આપનાર જામીન ત્વામ્ તમને સંપ્રક્ષ્ય જોઈને ચ અને શ્રુતૌ શ્રુતિઓમાં શ્રદ્ધામ્ શ્રદ્ધાને બધ્ધા યાંધીને કર્મસુ કર્મને વિષે દૃઢપરિકરઃ દૃઢ વિશ્વાસવાળા ભવતિ થાય છે. ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ:—હે ભગવન્ ! યજ્ઞકર્મનો નાશ થયે છતે યજ્ઞ કરનાર પુરૂષોના સ્વર્ગાદિ ફળ આપવા સમ્બંધમાં આપ જાગૃત છો. લય પામેલ કર્મ ઇશ્વરની આરાધના કર્યા વિના ક્યાં ફળે છે ? એટલા માટે પુરૂષો આપને યજ્ઞાદિ કર્મોને વિષે ફળ આપનાર જામીન તરીકે જોઈને અને શ્રુતિઓમાં શ્રદ્ધા રાખીને કર્મને વિષે દૃઢ વિશ્વાસવાળા થાય છે. ॥ ૨૦ ॥

ક્રિયાદક્ષો દક્ષઃ ક્રતુપતિરધીશસ્તનુભૃતા--

મૃષીણામાર્ત્વિજ્યં શરણદ સદસ્યાઃ સુરગણાઃ॥

ક્રતુભ્રંશસ્ત્વત્તઃ ક્રતુફલવિધાનવ્યસનિનો

ધ્રુવં કર્તુઃ શ્રદ્ધાવિધુરમભિચારાય હિ મસ્વાઃ॥૨૧॥

અન્વય:—હે શરણદ ! ક્રિયાદક્ષઃ તનુભૃતામ્ અધીશ્વઃ

દક્ષઃ ક્રતુપતિઃ, ઋષીણામ્ આર્ત્વિજ્યમ્, સુરગણાઃ સદસ્યાઃ
(આસન્ તદપિ) ક્રતુફલવિધાનવ્યસનિનઃ ત્વત્તઃ ક્રતુભ્રંશઃ
(જાતઃ) ધ્રુવમ્ શ્રદ્ધાવિધુરમ્ મસ્વાઃ કર્તુઃ અભિચારાય (ભવંતિ)

અન્વયાર્થઃ—હે શરણાગત પ્રતિપાલક !
ક્રિયાદક્ષઃ યજ્ઞક્રિયામાં કુશળ તનુમૃતામ્ શરીરધારી જીવેનો
અધીશઃ સ્વામિ દક્ષઃ દક્ષપ્રજ્ઞપતિ ક્રતુપતિઃ યજ્ઞમાન
ઋષીણામ્ વસિષ્ઠાદિ ઋષિઓ આર્ત્વિજ્યમ્ ઋત્વિજ્ઞ અર્થાત્ હોમ
કરનારા સુરગણાઃ ઇંદ્રાદિ દેવતાઓ સદસ્યાઃ સભાસદો (આસન્
હતા તદપિ તો પણ) ક્રતુફલવિધાનવ્યસનિનઃ યજ્ઞકળ સંપાદન
કરવામાં નિષ્ણવાળા ત્વત્તઃ તમારાથી ક્રતુભ્રંશઃ યજ્ઞનો નાશ (જાતઃ
થયો) ધ્રુવમ્ નિશ્ચય શ્રદ્ધાવિધુરમ્ શ્રદ્ધાવિના કરેલા મસ્વાઃ યજ્ઞો
કર્તુઃ યજ્ઞમાનતા અભિચારાય નાશને માટે (ભવંતિ થાય છે.)

ભાવાર્થઃ—હે શરણાગત પ્રતિપાલક ! યજ્ઞક્રિયામાં
કુશળ અને શરીરધારી જીવેનો અધિપતિ દક્ષપ્રજ્ઞપતિ
યજ્ઞ કરનાર યજ્ઞમાન હતો, વસિષ્ઠાદિ ઋષિઓ ઋત્વિજ્ઞ
અર્થાત્ હોમ કરનારા હતા તથા ઇંદ્રાદિ દેવતાઓ સભા-
સદો હતા તોપણ યજ્ઞમાં યજ્ઞમાનને કૃળ સંપાદન કરવાનું
જોમને વ્યસન છે એવા આપ *અપ્રસન્ન હોવાથી યજ્ઞનો

* એક દિવસ જ્ઞાતલોકમાં જ્ઞાતા, વિષ્ણુ, શંકર અને ઇંદ્રાદિ
દેવતાઓ સભા ભરીને એકા હતા, તેવામાં દક્ષપ્રજ્ઞપતિ આવ્યો તેને
જોઈને ઇંદ્રાદિ સઘળા દેવતાઓ માન આપવાની ખાતર ઉભા થયા.

નાશ થયો. નિશ્ચય છે કે શ્રદ્ધા વિના કરેલા યજ્ઞો યજ્ઞ
કરનાર યજ્ઞમાનના નાશને માટેજ થાય છે. ॥ ૨૧ ॥

પ્રજાનાથં નાથ પ્રસભમભિકં સ્વાં દુહિતરં

ગતં રોહિઙ્ગૂતાં રિરમયિષુમૃષ્યસ્ય વપુષા ॥

ધનુષ્પાણેર્યાતં દિવમપિ સપત્રાકૃતમમું

ત્રસંતં તેઽધ્યાપિ ત્યજતિ ન મૃગવ્યાધરભસઃ ॥૨૨

અન્વયઃ—હે નાથ ! રોહિઙ્ગૂતામ્ સ્વામ્ દુરિતરમ્ કૃષ્યસ્ય
વપુષા પ્રસભમ્ રિરમયિષુમ્ ગતમ્ અભિકમ્ સપત્રાકૃતમ્ દિવમ્
યાતમ્ અપિ ત્રસંતમ્ અમુમ્ પ્રજાનાથમ્ ધનુષ્પાણેઃ તે મૃગવ્યા-
ધરભસઃ અધ્યાપિ ન ત્યજતિ. ॥૨૨॥

પરંતુ મહાદેવજી ઉભા થયા નહિ. તે જોઇને દક્ષપ્રજ્ઞપતિને અપમાન
લાગ્યું તેથી ક્રોધ કરીને મહાદેવજીને શાપ આપ્યો કે હવેથી તમને
યજ્ઞનો ભાગ મળશે નહિ. તે દારણ્યથી દક્ષપ્રજ્ઞપતિએ પ્રથમજ
પોતાને ત્યાં યજ્ઞનો આરંભ કરી મહાદેવજીને આમંત્રણ કર્યું નહિ.
પોતાના પિતા દક્ષ પ્રજ્ઞપતિને ત્યાં યજ્ઞ છે તેવા સમાચાર જાણી
સતી મહાદેવજીની ના છતાં ગયા અને પોતાના પતિ મહાદેવજીનું
પ્રત્યક્ષ અપમાન ન જોઇ શકવાથી યજ્ઞશાળામાંજ યોગાનલથી પોતાના
શરીરને ભસ્મ કરી નાંખ્યું. આ સમાચાર મહાદેવજીએ નારદઋષિ
દ્વારા જાણવાથી વીરભદ્ર નામનો ગણુ ઉત્પન્ન કરી દક્ષપ્રજ્ઞપતિના
યજ્ઞનો નાશ કરી નાંખ્યો.

અન્વયાર્થ:—હે નાથ ! હે સ્વામિન ! રોહિદ્રમૂતામ્ મૃગલી
થયેલી સ્વામ્ પોતાની કુહિતરમ્ પુત્રીને ક્ષણ્યસ્ય મૃગના વપુષા
શરીરવડે પ્રસન્નમ્ બળાત્કારથી રિગ્મયિષુમ્ રતિક્રીડા કરાવવાને
ગતમ્ ગયેલા અભિકમ્ કામી એવા સપત્રાકૃતમ્ બળે બાણથી
વીધી નાંખ્યા ન હોય તેવા દિવમ્ સ્વર્ગમાં ચાતમ્ ગયા છતાં
અપિ પણ વ્રસંતમ્ ત્રાસ પામતા અમુમ્ આ પ્રજાનાથમ્ પ્રજા-
પતિ બ્રહ્માને ધનુષ્પાણેઃ ધનુષ્ય છે હાથમાં બેને એવા તે તમારે
મૃગવ્યાધરમ્સઃ પારધીના બેવે વેગ અઘાપિ અત્યારે પણ ન
ત્યજંતિ નથી ત્યાગતો. ॥ ૨૨ ॥

ભાવાર્થ:—હે સ્વામિન ! * મૃગલી થયેલી પોતાની
પુત્રીની સાથે મૃગના શરીર વડે બળાત્કારથી રત્યર્થે ક્રીડા

* પ્રજાપતિ બ્રહ્મદેવ પોતાની સંધ્યા નામની કન્યાનું સૌંદર્ય
જોઈ કામાતુર થયા અને તેની સાથે ક્રીડા કરવાને તત્પર થયા. ત્યારે
સંધ્યાએ પોતાના પિતાનો દુષ્ટભાવ સમજી લજ્જાથી મૃગલીનું રૂપ
લઈ નાસવા માંડ્યું. તે જોઈને કામાતુર થયેલા બ્રહ્મા પણ મૃગનું
રૂપ લઈ તેની પાછળ દોડવા લાગ્યા. ત્યારે ત્રિલોકના સ્વામી મહા-
દેવજીએ “ આ પ્રજાનો અધિપતિ અને ધર્મનો પ્રવર્તક થઈ આવું
નિંદકર્મ કરે છે ” માટે એને શિક્ષા આપવી જોઈએ, આ પ્રમાણે
વિચાર કરી પોતાના પિનાકનામક ધનુષ્યને ખેંચી એક બાણ છોડ્યું.
તે જોઈને મૃગના રૂપમાં રહેલા બ્રહ્મદેવ લજ્જા પામી બાણના ભયથી
નાસતા આકાશમાં મૃગશીર્ષ નક્ષત્રરૂપે બેઠા, તે જોઈને મહાદેવજીનું
બાણ આદ્રાં નક્ષત્રનું રૂપ લઈને તેની પાછળ પડ્યું તે હજી સુધી
પણ તેને છોડતું નથી.

કરવાને ગયેલા, કામી એવા, બાણે બાણથી વીધી નાંખ્યા ન હોય તેવા, તથા સ્વર્ગમાં ગયા છતાં પણ ત્રાસ પામતા આ પ્રજાપતિ બ્રહ્માને હાથમાં ધનુષ્ય ધારણ કરનારા આપના મૃગનો શિકાર કરનારા પારધીના જેવા બાણના વેગનો ભય અત્યારે પણ ત્યાગતો નથી. ॥ ૨૨ ॥

**સ્વલાવण्याशंसा धृतधनुषमहाय तृणवत्
पुरः प्लुष्टं दृष्ट्वा पुरमथन पुष्पायुधमपि ॥
यदि स्रैणं देवी यमनिरत देहार्द्धघटना-
दवैति त्वामद्धा बत वरद मुग्धा युवतयः॥२३॥**

અન્વય:-હે પુરમથન! હે યમનિરત! ધૃતધનુષમ્ પુષ્પાયુધમ્ અહાય તૃણવત્ પુરઃ પ્લુષ્ટમ્ દૃષ્ટ્વા અપિ સ્વલાવણ્યાશંસા દેવી દેહાર્દ્ધઘટનાત્ યદિ ત્વામ્ સ્રૈણમ્ અવૈતિ વત. હેવરદ! અદ્ધા યુવતયઃ મુગ્ધા (ભવંતિ). ॥ ૨૩ ॥

અન્વયાર્થ:-હે પુરમથન ! હે ત્રિપુરદાહક ! હે યમનિ-
રત ! હે યમનિયમાદિ અષ્ટાંગયોગ પરાયણ ! ધૃતધનુષમ્ ધારણ
કર્તુ છે ધનુષ્ય જેણે એવા પુષ્પાયુધમ્ કામદેવને અહાય તરતજ
તૃણવત્ તણખલાની પેડે પુરઃ આગળ પ્લુષ્ટમ્ બળેલો દૃષ્ટ્વા
બોધને અપિ પણ સ્વલાવણ્યાશંસા પોતાના લાવણ્યની પ્રશંસા
કરનારી દેવી પાર્વતી દેહાર્દ્ધઘટનાત્ વામ ભાગમાં સ્વીકારવાની

ઘટનાથી યદિજ્ઞે ત્વામ્ તમને જ્ઞાણમ્ સ્વીકૃત્વ અવૈતિ જાણે તે
 બત ખેદની વાર્તા છે. હે વરદ ! હે વરદ ! અન્ના નિશ્ચય યુવતયઃ
 સ્ત્રીઓ મુગ્ધા અજ્ઞાન (ભવંતિ હોય છે.) ॥૨૩॥

ભાવાર્થ:—હે ત્રિપુરદાહક ! હે યમનિયમાદિ અષ્ટાંગયોગ
 પરાયણ ! ધનુષ્યને ધારણ કરનાર કામદેવને તરતજ તણુ
 ખલાની પેઠે પોતાની આગળ ભસ્મ થયેલો જોઈને પણ
 પોતાની સુંદરતાની પ્રશંસા કરનારી પાર્વતી પોતાને વામ-
 ભાગમાં સ્વીકારવાની ઘટનાથી આપને સ્વીકૃત્વ જાણે તે
 ખેદની વાર્તા છે. હે વરદ ! નિશ્ચય છે કે ઘણું કરીને સ્ત્રીઓ
 અજ્ઞાનજ હોય છે. ॥ ૨૩ ॥

શ્મશાનખ્વાક્રીડા સ્મરહર પિશાચાઃ સહચરા-

શ્ચિતાભસ્માલેપઃ સ્વગપિ નૃકરોટીપરિકરઃ ॥

અમંગલ્યં શીલં તવ ભવતુ નામૈવમશ્વિલં

તથાપિ સ્મર્તૃણાં વરદ પરમં મંગલમસિ ॥૨૪॥

અન્વયઃ—હે સ્મરહર ! શ્મશાનેષુ આક્રીડા, પિશાચાઃ સહ-
 ચરાઃ, ચિતાભસ્માલેપઃ, સ્વઃ અપિ નૃકરોટીપરિકરઃ એવમ્
 તવ અશ્વિલમ્ શીલમ્ અમંગલ્યમ્ ભવતુનામ, તથાપિ હે વરદ !
 સ્મર્તૃણામ્ (ત્વમ્) પરમમ્ મંગલમ્ અસિ ॥૨૪॥

અન્વયાર્થ:—હે સ્મરહર ! હે મદનાંતક શિવજી ! શ્મશા-
 નેષુ સ્મશાનોને વિષે આક્રીડા રમત પિશાચાઃ પિશાચો સહચરાઃ

સાથે કરનાર મિત્રો ચિતાભસ્માલેપઃ સ્મશાનની ભસ્મનો શરીરે લેપ સ્વક્ માળા અપિ પણ નૃણકરોટીપરિકરઃ માણસોની ખોપરીઓનો સમૂહ પશ્ચમ્ આ પ્રકારે તથા તમારે શીલમ્ આચરણુ અશ્વિલમ્ સમથ્ર અમંગલ્યમ્ અમંગળરૂપ ભવતુનામ હો. તથાપિ તો પણ હે વરદ ! હે વરદાન આપનાર શંકર ! સ્મૃત્તૃણામ્ સ્મરણુ કરનાર ભક્તજનોને (ત્વમ્ તમે) પરમમ્ શ્રેષ્ઠ મંગલમ્ મંગળરૂપ અસ્તિ છે. ॥૨૪॥

ભાવાર્થઃ—હે મહનાંતક શિવજી ! સ્મશાન ભૂમિને વિષે સ્મત, ભૂતપ્રેતાદિ પિશાચો સાથે કરનાર મિત્રો, સ્મશાનની ભસ્મનો શરીરે લેપ, અને માણસોની ખોપરીઓની માળા આ પ્રકારે આપનું સમથ્ર આચરણુ અમંગળરૂપ ભલે હો. તોપણ હે વરદાન આપનાર શંકર ! સ્મરણુ કરનાર ભક્તજનોને આપ મંગળરૂપ છે. ॥ ૨૪ ॥

**મનઃ પ્રત્યક્ ચિત્તે સવિધમવધાયાત્તમરુતઃ
પ્રહૃષ્યદ્રોમાણઃ પ્રમદસલિલોત્સંગિતદશઃ ॥
યદાલોક્યાહ્વાદં હૃદ ઇવ નિમજ્જ્યામૃતમયે
દધત્યંતસ્તત્ત્વં કિમપિ યમિનસ્તત્કિલ ભવાન્ ॥૨૫॥**

અન્વયઃ—હે ભગવન્ ! આત્મરુતઃ, પ્રહૃષ્યદ્રોમાણઃ, પ્રમદસલિલોત્સંગિતદશઃ યમિનઃ પ્રત્યક્ મનઃ ચિત્તે સવિધમ્ અવધાય, અમૃતમયે હૃદે નિમજ્જ્ય ઇવ અંતઃ યત્ કિમપિ (અનિ-

ર્વચનીયમ્) તત્ત્વમ્ આલોક્ય આહ્વાદમ્ દધતિ, તત્ કિલ
ભવાન્ (અસિ.) ॥ ૨૫ ॥

અન્વયાર્થ:—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! આત્મમહતઃ પ્રાણુ-
વાયુને વશ કરનારા પ્રહૃષ્યમ્નોમાણઃ પુલકિત શેખવાળા પ્રમદ-
સલિલોત્સંગિતવૃશઃ આનંદાશ્રુપૂર્ણ નેત્રવાળા યમિનઃ યોગીપુરૂષો
પ્રત્યક્ વિષયોથી નિવૃત્ત એવા મનઃ મનને ચિત્તે અંતઃકરણને વિષે
સવિધમ્ વિધિ પુરઃસર અવધાય ધારણ કરીને અમૃતમયે અમૃ-
તમય હૃદયે ધરાને વિષે નિમજ્જ્યહૃદ નાહ્યાની પેઠે અંતઃ અંતરા-
ત્માને વિષે યત્ જે કિમપિ કાંઈપણ (અનિર્વચનીયમ્) વાણીથી
કહું ન જાય એવા) તત્ત્વમ્ તત્ત્વને આલોક્ય જોઈને આહ્વાદમ્
આનંદને દધતિ ધારણ કરેછે તત્ તેજ તત્વ કિલ નિશ્ચય ભવાન્
આપજ (અસિ છે). ॥૨૫॥

ભાવાર્થ:—હે ભગવન્ ! પ્રાણુવાયુને વશ કરનારા,
પુલકિત શેખવાળા અને આનંદાશ્રુપૂર્ણ નેત્રવાળા યોગી પુરૂષો
વિષયોથી નિવૃત્ત એવા મનને અંતઃકરણને વિષે વિધિપુરઃ-
સર ધારણ કરીને અમૃતમય ધરાને વિષે નાહ્યા હોય તેમ
અંતરાત્માને વિષે જે કાંઈ પણ વાણીથી કહી શકાય નહિ
એવા અલૌકિક તત્ત્વને જોઈને આનંદ પામે છે તેજ તત્ત્વ
નિશ્ચય આપજ છે. ॥ ૨૫ ॥

ત્વમર્કસ્ત્વં સોમસ્ત્વમસિ પવનસ્ત્વં હુતવહ--
સ્ત્વમાપસ્ત્વં વ્યોમત્વમુ ધરણિરાત્મા ત્વમિતિ ચ॥

પરિચ્છિન્નામેવં ત્વયિ પરિણતા વિભ્રતુ ગિરં
ન વિદ્મસ્તત્તત્ત્વં વયમિહ તુ યત્ત્વં ન ભવસિ॥૨૬॥

અન્વયઃ—હે ભગવન્ ! ત્વમ્ અર્કઃ (અસિ) ત્વમ્ સોમઃ
(અસિ) ત્વમ્ પવનઃ અસિ, ત્વમ્ હુતવહઃ (અસિ) ત્વમ્ આપઃ
(અસિ) ત્વમ્ વ્યોમ (અસિ) ત્વમ્ ધરાણિઃ (અસિ) ચ ત્વમ્
આત્મા (અસિ) ઇતિ પરિણતાઃ ત્વાયિ એવમ્ પરિચ્છિન્નામ્ ગિરમ્
વિભ્રતુ. તુ ઇહ યત્ત્વમ્ ન ભવસિ તત્ તત્ત્વમ્ હિ વયમ્ ન વિદ્મઃ

અન્વયાર્થઃ—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! ત્વમ્ તમે અર્કઃ
સૂર્ય (અસિ છે) ત્વમ્ તમે સોમઃ ચંદ્ર (અસિ છે) ત્વમ્
તમે પવનઃ પવન અસિ છે ત્વમ્ તમે હુતવહઃ અગ્નિ (અસિ
છે) ત્વમ્ તમે આપઃ જળ (અસિ છે) ત્વમ્ તમે વ્યોમ
આકાશ (અસિ છે) ત્વમ્ તમે ધરાણિઃ પૃથ્વી (અસિ છે)
ચ અને ત્વમ્ તમે આત્મા સર્વસાક્ષી પરમાત્મા (અસિ છે)
ઇતિ આ પ્રમાણે પરિણતાઃ પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા પુરૂષો ત્વાયિ
તમારા વિષયમાં એવમ્ આ રીતે પરિચ્છિન્નામ્ મર્યાદિત ગિરમ્
વાણીને વિભ્રતુ ધારણ કરે. તુ પરંતુ ઇહ આ સંસારને વિષે
યત્ત્વમ્ જ્યાં તમે નભવસિ નથી હોતા તત્ તે તત્ત્વમ્ તત્વને હિ
નિશ્ચય વયમ્ અમે નવિદ્મઃ નથી જાણતા. ॥૨૬॥

ભાવાર્થઃ—હે ભગવન્ ! તમે સૂર્ય છે, તમે ચંદ્ર
છે, તમે પવન છે, તમે અગ્નિ છે, તમે જળ છે, તમે
આકાશ છે, તમે પૃથ્વી છે અને તમે સર્વ સાક્ષી પરમા-

તમા પણ છે. આ પ્રમાણે પરિપક્વ બુદ્ધિવાળા પુરૂષો
આપના વિષયમાં મર્યાદિતવાણીને લાડે ધારણ કરે, પરંતુ
આ સંસારને વિષે જ્યાં તમે નથી હોતા તેવા કોઈ પણ
તત્વને નિશ્ચયથી અમે જાણતા નથી. ॥ ૨૬ ॥

**ત્રयीं तिस्रो वृत्तीस्त्रिभुवनमथो त्रीनपि सुरा-
नकाराद्यैर्वर्णैस्त्रिभिरभिदधत्तीर्णविकृति ॥**

तुरीयं ते धाम ध्वनिभिरवरुंधानमणुभिः

समस्तव्यस्तं त्वां शरणद गृणात्योमिति पदम् २७

અન્વય:—હે શરણદ ! ત્રયીમ્, તિસ્રઃ વૃત્તિઃ, ત્રિભુવનમ્,
અથ ત્રિન્ સુરાન્ અપિ અકારાદ્યૈઃ ત્રિભિઃ વર્ણૈઃ અભિદધત્,
તીર્ણવિકૃતિ તુરીયં તે ધામ અણુભિઃ ધ્વનિભિઃ અવરુન્ધાનમ્.
સમસ્તમ્ વ્યસ્તમ્ ઐતિ પદમ્ ત્વામ્ ગૃણાતિ. ॥ ૨૭ ॥

અન્વયાર્થ:—હે શરણદ ! હે શરણાગત રક્ષક ! ત્રયીમ્
વેદત્રયી તિસ્રઃ ત્રણ વૃત્તિઃ વૃત્તિઓ ત્રિભુવનમ્ ત્રણ ભુવન અથ
તથા ત્રિન્ ત્રણ સુરાન્ દેવતાઓને અપિ પણ અકારાદ્યૈઃ અકારા-
રાદિક ત્રિભિઃ ત્રણ વર્ણૈઃ વર્ણોવડે કરીને અભિદધત્ ધારણ કરે-
નાર તીર્ણવિકૃતિ વિકાર રહિત એવું તુરીય ચતુર્થ તે તમારું
ધામ સ્વરૂપ અણુભિઃ સૂક્ષ્મ એવા ધ્વનિભિઃ શબ્દોવડે અવરુન્-
ધાનમ્ બોધ કરનાર સમસ્તમ્ સમગ્ર વ્યસ્તમ્ ભિન્ન ભિન્ન ઐ
इति ॐ એ પદમ્ ૫૬ ત્વામ્ તમને ગૃણાતિ પ્રતિપાદન કરે છે. ॥૨૭॥

ભાવાર્થ:—હે શરણાગત રક્ષક ! વેદત્રયી અર્થાત્
 ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ અને સામવેદ, ત્રણ વૃત્તિઓ અર્થાત્ ઉદાત્ત,
 અનુદાત્ત અને સ્વરિત, ત્રણ ભુવન અર્થાત્ સ્વર્ગ, મૃત્યુ
 અને પાતાળ તથા ત્રણ દેવતાઓ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહે-
 શ્વરને અકારાદિક અ, ઉ, મ, આ ત્રણ વર્ણોવડે કરીને
 ધારણ કરનાર, વિકાર રહિત અર્થાત્ જગત્, સ્વપ્ન અને
 સુષુપ્તિ અવસ્થાઓથી પરે એવું આપનું ચતુર્થ સ્વરૂપ સૂક્ષ્મ
 એવા શબ્દો વડે કરીને બોધ કરનાર સમગ્ર લિન્ન લિન્ન
 ઐ એ પદ, આપને પ્રતિપાદન કરે છે. ॥ ૨૭ ॥

**भवः शर्वो रुद्रः पशुपतिरथोग्रः सह महान्—
 स्तथा भीमेशानाविति यदभिधानाष्टकमिदम् ॥
 अमुष्मिन्प्रत्येकं प्रविचरति देव श्रुतिरपि
 प्रियायास्मै धाम्ने प्रणिहितनमस्योऽस्मि भवते॥२८॥**

અન્વય:—હેદેવ ! ભવઃ, શર્વઃ, રુદ્રઃ, પશુપતિઃ, અથ ઉગ્રઃ,
 સહમહાન્, તથા ભીમેશાનાૌ ઇતિ યત્ ઇદમ્ અભિધાનાષ્ટકમ્, અ-
 મુષ્મિન્ પ્રત્યેકમ્ શ્રુતિઃ અપિ પ્રવિચરાતિ, અસ્મૈ પ્રિયાય ધામ્ને
 ભવતે પ્રણિહિતનમસ્યઃ અસ્મિ. ॥૨૮॥

અન્વયાર્થ:—હે દેવ ! હે દેવ ! ભવઃ ભવ શર્વઃ શર્વ રુદ્રઃ
 રુદ્ર પશુપતિઃ પશુપતિ અથ પછી ઉગ્રઃ ઉગ્ર સહમહાન્ મહાદેવ

તથા તથા ભીમેશાનૌ ભીમ અને ઇશાન ઇતિ આ પ્રમાણે ચત્ત
ને હ્રદમ્ આ અભિધાનાષ્ટકમ્ આઠ નામ અમુષ્મિન્ આ આઠ
નામના વિષે પ્રત્યેકમ્ દરેકમાં શ્રુતિઃ વેદ અપિ પણ પ્રવિચરતિ
વિચરે છે. અસ્મૈ આ પ્રિયાય પ્રિય ધામ્ને ચૈતન્યરૂપ એવા ભવતે
આપને પ્રણિહિતનમસ્યઃ કર્યો છે નમસ્કાર જેણે એવો અસ્મિ હું છું.

ભાવાર્થઃ—હે દેવ ! ૧ ભવ, ૨ શર્વ, ૩ રૂદ્ર, ૪ પશુપતિ,
૫ ઉગ્ર, ૬ મહાદેવ, ૭ ભીમ અને ૮ ઇશાન આ પ્રમાણેના
જે આપના આઠ નામ છે. આ પ્રત્યેકને વિષે વેદ પણ વિચરે
છે. એવા પ્રિય ચૈતન્ય સ્વરૂપ આપને હું નમસ્કાર કરું છું.

નમો નેદિષ્ઠાય પ્રિયદવ દવિષ્ઠાય ચ નમો

નમઃ ક્ષોદિષ્ઠાય સ્મરહર મહિષ્ઠાય ચ નમઃ ॥

નમો વર્ષિષ્ઠાય ત્રિનયન ચવિષ્ઠાય ચ નમો

નમઃ સર્વસ્મૈ તે તદિદમિતિસર્વાય ચ નમઃ ॥૨૧॥

અન્વયઃ—હે પ્રિયદવ ! નેદિષ્ઠાય (તે) નમઃ ચ દવિષ્ઠાય
(તે) નમઃ, હે સ્મરહર ! ક્ષોદિષ્ઠાય (તે) નમઃ ચ મહિષ્ઠાય (તે)
નમઃ, હે ત્રિનયન ! વર્ષિષ્ઠાય (તે) નમઃ ચ ચવિષ્ઠાય (તે)
નમઃ, હે ભગવન્ ! સર્વસ્મૈ તે નમઃ ચ તદિદમિતિસર્વાય (તે) નમઃ

અન્વયાર્થઃ—હે પ્રિયદવ ! હે વનવિહાર પ્રિય ! નેદિષ્ઠાય
અતિ નિકટવર્તિ એવા (તે તમને) નમઃ નમસ્કાર હો, ચ અને
ચવિષ્ઠાય અતિદૂરવર્તિ (તે તમને) નમઃ નમસ્કાર હો, હે સ્મરહર !

હે મદનાંતક ! ક્ષોદિષ્ટાય અતિસૂક્ષ્મરૂપ (તે તમને) નમઃ નમસ્કાર
 હો ચ અને મહિષ્ટાય અતિસ્થૂળરૂપ (તે તમને) નમઃ નમસ્કાર
 હો, હે ત્રિનયન ! હે ત્રિનયન ! વર્ષિષ્ટાય અતિવૃદ્ધરૂપ (તે તમને)
 નમઃ નમસ્કાર હો ચ અને યવિષ્ટાય અતિતરૂણરૂપ (તે તમને)
 નમઃ નમસ્કાર હો. હે ભગવન ! હે ભગવન ! સર્વસ્મૈ સર્વસ્વરૂપી
 તે તમને નમઃ નમસ્કાર હો ચ અને તદિદમિતિસર્વાય પરોક્ષ
 અને અપરોક્ષ એવું છે સર્વ જોમાં એવા (તે તમને) નમઃ નમસ્કાર હો.

ભાવાથ:—હે વનવિહાર પ્રિય ! અતિનિકટવર્તિ
 એવા આપને નમસ્કાર હો. અને અતિદૂરવર્તિ એવા
 આપને નમસ્કાર હો, હે મદનાંતક ! અતિ સૂક્ષ્મરૂપ એવા
 આપને નમસ્કાર હો અને અતિસ્થૂળરૂપ એવા આપને
 નમસ્કાર હો, હે ત્રિનયન ! અતિ વૃદ્ધરૂપ એવા આપને
 નમસ્કાર હો અને અતિતરૂણરૂપ એવા આપને નમસ્કાર
 હો, હે ભગવન ! સર્વસ્વરૂપી આપને નમસ્કાર હો તથા
 પરોક્ષ અને અપરોક્ષ એવા સર્વાત્માને નમસ્કાર હો. ॥૨૯॥

બહલરજસે વિશ્વોત્પત્તૌ ભવાય નમો નમઃ

પ્રબલતમસે તત્સંહારે હરાય નમો નમઃ ॥

જનસુખકૃતે સત્વોદ્રિક્તૌ મૃડાય નમો નમઃ

પ્રમહસિ પદે નિસ્ત્રૈગુણ્યે શિવાય નમો નમઃ॥૩૦॥

અન્વય:—હે ભગવન ! વિશ્વોત્પત્તૌ બહલરજસે ભવાય (તે)
 નમોનમઃ, તત્સંહારે પ્રબલતમસે હરાય (તે) નમોનમઃ, જનસુ-

સ્વકૃતે સત્વોદ્રિક્તૌ મૃડાય (તે) નમોનમઃ, પ્રમહસિપદે નિસ્ત્રૈ-
ગુણ્યે શિવાય (તે) નમોનમઃ ॥૩૦॥

અન્વયાર્થઃ—હે ભગવન્ ! હે ભગવન્ ! વિશ્વોત્પત્તૌ વિશ્વતી
ઉત્પત્તિ માટે બહુલરજસે અધિક રજોગુણુવાળા ભવાય બ્રહ્મારૂપ
(તે તમને) નમોનમઃ વારંવાર નમસ્કાર છે, તત્સંહારે જગતના
સંહાર માટે પ્રબલતમસે અધિક તમોગુણુવાળા હરાય રૂદ્રરૂપ (તે
તમને) નમોનમઃ વારંવાર નમસ્કાર છે, જનસુખકૃતે માણુસોના
સુખ માટે સત્વોદ્રિક્તૌ સત્વગુણુના આધિક્યમાં રહેલા મૃડાય
વિષ્ણુરૂપ (તે તમને) નમોનમઃ વારંવાર નમસ્કાર છે, પ્રમહસિપદે
ઉત્કૃષ્ટ તેજના સ્થાન નિસ્ત્રૈગુણ્યે ત્રણે ગુણોથી પર શિવાય મંગળ-
કારક શિવરૂપ (તે તમને) નમોનમઃ વારંવાર નમસ્કાર છે. ॥૩૦॥

ભાવાર્થઃ—હે ભગવન્ ! સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરવાના
હેતુથી ધારણ કરેલા અત્યંત રજોગુણુયુક્ત બ્રહ્મારૂપ આપને
વારંવાર નમસ્કાર છે, સૃષ્ટિના સંહાર કરવા માટે ધારણ
કરેલા અધિક તમોગુણુયુક્ત રૂદ્રરૂપ આપને વારંવાર નમ-
સ્કાર છે, તથા સૃષ્ટિનું પાલન કરવાના હેતુથી સત્વગુણુના
આધિક્યમાં રહેલા વિષ્ણુરૂપ આપને વારંવાર નમસ્કાર છે
અને ત્રણે ગુણોથી પર (જ્યૈષ્ઠ) એવા તુરીયરૂપી ઉત્કૃષ્ટ
તેજના સ્થાન સમ્યક્દાનંદ શિવરૂપ આપને વારંવાર
નમસ્કાર છે. ॥ ૩૦ ॥

કૃશપરિણતિચેતઃ ક્લેશવશ્યં કચેદં

ક્વ ચ તવ ગુણસીમોલ્લંઘિની શશ્વદ્વદ્ધિઃ ॥

इति चकितममंदीकृत्य मां भक्तिराधा-
 वरद चरणयोस्ते वाक्यपुष्पोपहारम् ॥३१॥

અન્વય:-હે વરદ ! ક્લેશવશ્યમ્ ચ કૃશપરિણતિ ઇદમ્ (મે) ચેતઃ ક, ચ ગુણસીમોલ્લંઘિની તવ શશ્વત્ ક્રોધિઃ ક, ઇતિ ચ-કિતમ્ મામ્ ભક્તિઃ અમંદીકૃત્ય તે ચરણયોઃ વાક્યપુષ્પોપહારમ્ આધાત્. ॥૩૧॥

અન્વયાર્થ:-હે વરદ ! હે વરદાયક ! ક્લેશવશ્યમ્ ક્લેશને વશ ચ અને કૃશપરિણતિ નિર્વ્યજ પરિણામવાળું ઇદમ્ આ (મે માફ) ચેતઃ ચિત્ત કવ ક્યાં ? ચ અને ગુણસીમોલ્લંઘિની ગુણોની સીમાને ઉલ્લંઘી ગયેલી તવ તમારી શશ્વત્ નિરંતર ક્રોધિઃ સમૃદ્ધિ કવ ક્યાં ? ઇતિ આ પ્રમાણે ચકિતમ્ આશ્ચર્ય પામેલા મામ્ મને ભક્તિઃ ભક્તિ અમંદીકૃત્ય સાવધાન કરીને તે તમારા ચરણયોઃ ચરણોને વિષે વાક્યપુષ્પોપહારમ્ વાણીરૂપી પુષ્પોની ભેટ આધાત્ અર્પાવે છે. ॥૩૧॥

ભાવાર્થ:-હે સર્વાશિષ્ટપ્રદ ! ક્લેશને વશ અને રાગ દેશાદિ સહસ્રાવધિ દોષોને લીધે મલિન થયેલું એવું માફ ચિત્ત ક્યાં ? અને ગુણોની સીમાને ઉલ્લંઘી ગયેલી આપની સનાતન સમૃદ્ધિ ક્યાં ? આ પ્રમાણે આશ્ચર્ય પામેલા મને આપની ભક્તિ, સાવધાન કરીને આપના ચરણોને વિષે વાણીરૂપી પુષ્પોની ભેટ અર્પણ કરાવે છે. ॥ ૩૧ ॥

અસિતગિરિસમં સ્યાત્કજ્જલં સિંધુપાત્રે
 સુરતરુવરશાખા લેખની પત્રમુર્વી ॥
 લિખતિ યદિ ગૃહીત્વા શારદા સાર્વકાલં
 તદપિ તવ ગુણાનામીશ પારં ન યાતિ ॥૩૨॥

અન્વયઃ—હે ईश ! સિંધુપાત્રે અસિતગિરિસમમ્ કજ્જલમ્
 સ્યાત્, સુરતરુવરશાખા લેખની (સ્યાત્) ઉર્વી પત્રમ્ (સ્યાત્
 તત્) ગૃહીત્વા યદિ શારદા સાર્વકાલમ્ લિખતિ તદપિ તવ
 ગુણાનામ્ પારમ્ ન યાતિ. ॥૩૨॥

અન્વયાર્થઃ—હે ईश ! હે સ્વામિન્ ! સિંધુપાત્રે સમુદ્રરૂપી
 પાત્રને વિષે અસિતગિરિસમમ્ નીલગિરિ ખરાખર કજ્જલમ્
 કાળજી સ્યાત્ હોય સુરતરુવરશાખા કલ્પવૃક્ષનાં સુંદરડાળાંની
 લેખની કલમ (સ્યાત્ હોય) ઉર્વી પૃથ્વીરૂપી પત્રમ્ કાળજી (સ્યાત્
 હોય તત્ તે ઉપરનાં સાધન) ગૃહીત્વા ગૃહણુ કરી યદિ જો શારદા
 સરસ્વતી સાર્વકાલમ્ સર્વકાળ લિખતિ લખે તદપિ તોપણ તત્ર
 તમારા ગુણાનામ્ ગુણોના પારમ્ પારને નયાતિ ન પામી શકે.

ભાવાર્થઃ—હે સ્વામિન્ ! સમુદ્રરૂપી પાત્રને વિષે
 નીલગિરિ ખરાખર કાળજીની રૂશનાઈ હોય, કલ્પવૃક્ષનાં
 સુંદર ડાળાંની કલમ હોય અને પૃથ્વી રૂપી કાળજી હોય આ
 પ્રમાણે ઉપરનાં સાધન ગૃહણુ કરીને જો સરસ્વતી નિરંતર
 લખે તોપણ આપના ગુણોના પારને પામી શકે નહિ. તો
 મારી ખુદ્ધિ આપના ગુણોના પારને ક્યાંથીજ પામી શકે.

અસુરસુરમુનીંદ્રૈર્ચિતસ્યેંદુમૌલે-
 ગ્રંથિતગુણમહિમ્નો નિર્ગુણસ્યેશ્વરસ્ય ॥
 સકલગણવરિષ્ઠઃ પુષ્પદંતાભિધાનો
 રુચિરમલધ્રુવૃત્તૈઃ સ્તોત્રમેતચ્ચકાર ॥૩૩॥

અન્વયઃ-અસુરસુરમુનીંદ્રૈઃ અર્ચિતસ્ય ઇંદુમૌલેઃ ગ્રંથિતગુણ-
 મહિમ્નઃ નિર્ગુણસ્ય ईશ્વરસ્ય રુચિરમ્ એતત્ સ્તોત્રમ્ સકલગણવ-
 રિષ્ઠઃ પુષ્પદંતાભિધાનઃ અલધ્રુવૃત્તૈઃ ચકાર ॥ ૩૩ ॥

અન્વયાર્થઃ-અસુરસુરમુનીંદ્રૈઃ અસુર, દેવતા અને મુનીશ્વરોએ
 અર્ચિતસ્ય અર્ચન કરેલા ઇંદુમૌલેઃ મસ્તક ઉપર ચંદ્રને ધારણ
 કરનારા ગ્રંથિતગુણમહિમ્નઃ ગુંથો છે ગુણોનો મહિમા જેનો
 એવા નિર્ગુણસ્ય નિર્ગુણ સ્વરૂપ ईશ્વરસ્ય શંકરના રુચિરમ્ મનોહર
 એતત્ આ સ્તોત્રમ્ સ્તોત્રને સકલગણવરિષ્ઠઃ સર્વ ગણોમાં શ્રેષ્ઠ
 પુષ્પદંતાભિધાનઃ પુષ્પદંત નામના ગંધર્વ અલધ્રુવૃત્તૈઃ લાંબા
 એવા શિખરિણિ વૃત્તોથી ચકાર કરતા હતા. ॥ ૩૩ ॥

ભાવાર્થઃ-અસુર, દેવતા અને મુનીશ્વરોએ પૂજન
 કરેલા, મસ્તક ઉપર ચંદ્રને ધારણ કરનારા તથા ગુંથો છે
 ગુણોનો મહિમા જેનો એવા નિર્ગુણસ્વરૂપ શંકરના આ
 મનોહર સ્તોત્રને સર્વ ગણોમાં શ્રેષ્ઠ પુષ્પદંતનામના ગંધર્વ
 મોટા એવા શિખરિણિ વૃત્તોથી કરતા હતા. ॥ ૩૩ ॥

અહરહરનવદ્યં ધૂર્જટેઃ સ્તોત્રમેતત્
 પઠતિ પરમભક્ત્યા શુદ્ધચિત્તઃ પુમાન્યઃ ॥
 સ ભવતિ શિવલોકે રુદ્રતુલ્યસ્તથાત્ર
 પ્રચુરતરધનાયુઃ પુત્રવાન્ કીર્તિમાંશ્ચ ॥૩૪॥

અન્વયઃ—યઃ શુદ્ધચિત્તઃ પુમાન્ પરમભક્ત્યા ધુર્જટેઃ અન-
 વદ્યમ્ એતત્ સ્તોત્રમ્ અહરહઃ પઠતિ સઃ શિવલોકે રુદ્રતુલ્યઃ
 ભવતિ તથા અત્ર પ્રચુરતરધનાયુઃ પુત્રવાન્ ચ કીર્તિમાન્
 (ભવતિ) ॥૩૪॥

અન્વયાર્થઃ—યઃ જે શુદ્ધચિત્તઃ શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો પુમાન્
 પુરૂષ પરમભક્ત્યા શ્રેષ્ઠભક્તિથી ધુર્જટેઃ મહાદેવજીના અનવદ્યમ્
 શ્રેષ્ઠ એવા એતત્ આ સ્તોત્રમ્ સ્તોત્રને અહરહઃ નિરંતર પઠતિ
 ભણે છે સઃ તે પુરૂષ શિવલોકે શિવલોકમાં રુદ્રતુલ્યઃ શંકર
 બરાબર ભવતિ થાય છે તથા તથા અત્ર આલોકમાં પ્રચુરતરધ-
 નાયુઃ અત્યંત ધનવાન, આયુષ્યમાન પુત્રવાન્ પુત્રવાન્ ચ અને
 કીર્તિમાન્ કીર્તિમાન્ (ભવતિ થાય છે.) ॥ ૩૪ ॥

ભાવાર્થઃ—જે શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો પુરૂષ શ્રેષ્ઠ ભ-
 ક્તિથી મહાદેવજીના શ્રેષ્ઠ એવા આ મહિમ્નઃસ્તોત્રને નિરં-
 તર ભણે છે તે પુરૂષ શિવલોકમાં શંકર બરાબર થાય છે.
 તથા આ પૃથ્વી ઉપર અત્યંત ધનવાન, આયુષ્યમાન,
 પુત્રવાન્ અને કીર્તિમાન્ થાય છે. ॥ ૩૪ ॥

મહેશાન્નાપરો દેવો મહિન્નો નાપરા સ્તુતિઃ ॥

અઘોરાન્નાપરો મંત્રો નાસ્તિતત્ત્વં ગુરોઃ પરમ્ ॥૩૫॥

અન્વયઃ—મહેશાત્ અપરઃ દેવઃ ન, મહિન્નઃ અપરા સ્તુતિઃ ન, અઘોરાત્ અપરઃ મંત્રઃ ન, ગુરોઃ પરમ્ તત્ત્વમ્ નાસ્તિ. ॥૩૫॥

અન્વયાર્થઃ—મહેશાત્ મહાદેવથી અપરઃ અન્ય કોઈ શ્રેષ્ઠ દેવઃ દેવ ન નથી, મહિન્નઃ મહિમ્નથી અપરા બીજી શ્રેષ્ઠ સ્તુતિઃ સ્તુતિ ન નથી, અઘોરાત્ અઘોરમંત્રથી અપરઃ શ્રેષ્ઠ બીજો મંત્રઃ મંત્ર ન નથી, ગુરોઃ ગુરૂથી પરમ્ શ્રેષ્ઠ તત્ત્વમ્ તત્ત્વ નાસ્તિ નથી.

ભાવાર્થઃ—મહાદેવજી કરતાં અન્ય કોઈ શ્રેષ્ઠ દેવ નથી, મહિમ્નઃસ્તોત્ર કરતાં બીજી શ્રેષ્ઠ સ્તુતિ નથી, અઘોર મંત્ર કરતાં અન્ય કોઈ શ્રેષ્ઠ મંત્ર નથી અને ગુરૂ કરતાં કોઈ શ્રેષ્ઠ તત્ત્વ નથી. ॥ ૩ ॥

દીક્ષા દાનં તપસ્તીર્થં જ્ઞાનં યાગાદિકાઃ ક્રિયાઃ॥

મહિન્નસ્તવ પાઠસ્ય કલાં નર્હતિ ષોડશીમ્ ॥૩૬॥

અન્વયઃ—દીક્ષા, દાનમ્, તપઃ, તીર્થમ્, જ્ઞાનમ્, યાગાદિકાઃ ક્રિયાઃ મહિન્નસ્તવ પાઠસ્ય ષોડશીમ્ કલામ્ ન અર્હતિ. ॥૩૬॥

અન્વયાર્થઃ—દીક્ષા દીક્ષા દાનમ્ દાન તપઃ તપશ્ચર્યા તીર્થમ્ તીર્થયાત્રા જ્ઞાનમ્ જ્ઞાન યાગાદિકાઃ યજ્ઞયાગાદિ ક્રિયાઃ ક્રિયાઓ મહિન્નસ્તવ મહિમ્નસ્તોત્રના પાઠસ્ય પાઠની ષોડશીમ્ સોળમી કલામ્ કળાને ન નથી અર્હતિ પોત્તી શકતાં. ॥૩૬॥

ભાવાર્થ:—દીક્ષા, દાન, તપશ્ચર્યા, તીર્થયાત્રા, જ્ઞાન અને
યજ્ઞયાગાદિ ક્રિયાઓ આ સર્વ આપના મહિમ્નસ્તોત્રના
પાઠની સાળમી કળાને પહોંચી શકતાં નથી. ॥૩૬॥

કુસુમદશનનામા સર્વગંધર્વરાજ:

શિશુશશધરમૌલેદેવદેવસ્ય દાસઃ॥

સ खलु निजमहिम्नो अष्ट एवास्य रोषात्

स्तवनमिदमकार्षीद्विव्यदिव्यं महिम्नः ॥૩૭॥

અન્વય:—કુસુમદશનનામા સર્વગંધર્વરાજ: શિશુશશધર-
મૌલે: દેવદેવસ્યદાસ: સ: અસ્ય રોષાત્ નિજમહિમ્ન: અષ્ટ:
(સન્) દિવ્યદિવ્યમ્ इदम् મહિમ્ન: સ્તવનમ્ અકાર્ષીત્. ॥૩૭॥

અન્વયાર્થ:—કુસુમદશનનામા પુષ્પદંતનામનો સર્વગંધ-
ર્વરાજ: સર્વ ગંધર્વોના રાજા શિશુશશધરમૌલે: આજયંદ્રને
મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યો છું એવા દેવદેવસ્યદાસ: દેવતાઓના
દેવ મહાદેવનો દાસ સ: તે અસ્ય આ મહાદેવજીના રોષાત્ શેષથી
અથ જ खलु નિશ્ચય નિજમહિમ્ન: પોતાના મહિમાથી અષ્ટ: અષ્ટ
(સન્ થયે છતે) દિવ્યદિવ્યમ્ ઉત્તમોત્તમ इदम् આ મહિ-
મ્ન: મહિમ્ન સ્તવનમ્ સ્તોત્રને અકાર્ષિત્ કરતો હતો. ॥ ૩૭ ॥

ભાવાર્થ:—પુષ્પદંત નામનો સર્વ ગંધર્વોના રાજા,
આજયંદ્રને મસ્તક ઉપર ધારણ કરનાર એવા દેવતાઓના
દેવ મહાદેવનો દાસ તે આ મહાદેવજીના શેષથી જ નિશ્ચય

પોતાના સામર્થ્યથી બ્રહ્મ થયો, ત્યારે તેમની પ્રસન્નતાના અર્થે આ ઉત્તમોત્તમ મહિમ્નસ્તોત્ર કરતો હતો. ॥૩૭॥

સુરવરમુનિપૂજ્યં સ્વર્ગમોક્ષૈકહેતું

પઠતિ યદિ મનુષ્યઃ પ્રાંજલિર્નાન્યચેતાઃ ॥

વ્રજતિ શિવસમીપં કિન્નરૈઃ સ્તૂયમાનઃ

સ્તવનમિદમમોઘં પુષ્પદંતપ્રણીતમ્ ॥૩૮॥

અન્વયઃ—સુરવરમુનિપૂજ્યમ્ સ્વર્ગમોક્ષૈકહેતુમ્ પુષ્પદંત-પ્રણીતમ્ इदમ્ અમોઘમ્ સ્તવનમ્ નાન્યચેતાઃ પ્રાંજલિઃ યદિ મનુષ્યઃ પઠતિ (તર્હિ) સઃ કિન્નરૈઃ સ્તૂયમાનઃ શિવસમીપમ્ વ્રજતિ.

અન્વયાર્થઃ—સુરવરમુનિપૂજ્યમ્ શ્રેષ્ઠ દેવતાઓ અને મુની-શ્વરોથી પૂજનીય સ્વર્ગમોક્ષૈકહેતુમ્ સ્વર્ગ અને મોક્ષના એક કારણુ રૂપ પુષ્પદંતપ્રણીતમ્ પુષ્પદંત વિરચિત इदમ્ આ અમો-ઘમ્ અત્યંત ક્ષણદાતા સ્તવનમ્ સ્તોત્રને નાન્યચેતાઃ એકાગ્ર ચિ-ત્તથી પ્રાંજલિઃ બન્ને હાથ જોડીને યદિ જો મનુષ્યઃ માણસ પઠતિ પઠન કરે (તર્હિ તો સઃ તે માણસ) કિન્નરૈઃ કિન્નરોથી સ્તૂયમાનઃ સ્તુતિ કરાતો શિવસમીપમ્ શિવજીની સમીપમાં વ્રજતિ જાય છે. ॥ ૩૮ ॥

ભાવાર્થઃ—ઈદ્રાદિક શ્રેષ્ઠ દેવતાઓ અને મુનીશ્વરોથી પૂજનીય, સ્વર્ગ અને મોક્ષના એક કારણુરૂપ પુષ્પદંત વિર-ચિત અત્યંત ક્ષણદાતા આ મહિમ્નસ્તોત્રને એકાગ્રચિત્તથી બન્ને હાથ જોડીને જો માણસ પઠન કરે તો તે માણસ કિન્નરોથી સ્તુતિ કરાતો કૈલાસને વિષે શિવજીની સમીપમાં જાય છે.

શ્રીપુષ્પદંતમુખપંકજનિર્ગતેન
 સ્તોત્રેણ કિલ્બિષહરેણ હરપ્રિયેણ ॥
 કંઠસ્થિતેન પઠિતેન સમાહિતેન
 સુપ્રીણિતો ભવતિ ભૂતપતિર્મહેશઃ ॥૩૯॥

અન્વયઃ—શ્રીપુષ્પદંતમુખપંકજનિર્ગતેન કિલ્બિષહરેણ હર-
 પ્રિયેણ કંઠસ્થિતેન સમાહિતેન પઠિતેન સ્તોત્રેણ ભૂતપતિઃ મહેશઃ
 સુપ્રીણિતઃ ભવતિ. ॥૩૯॥

અન્વયાર્થઃ—શ્રીપુષ્પદંતમુખપંકજનિર્ગતેન શ્રીપુષ્પદંતના
 મુખારવિંદમાંથી નીકળેલું, કિલ્બિષહરેણ પાપનાશક હરપ્રિયેણ
 મહાદેવજીને પ્રિય એવા કંઠસ્થિતેન કંઠને વિષે રહેલા સમાહિતેન
 સાવધાન થઈને પઠિતેન ભણેલા સ્તોત્રેણ મહિમ્નસ્તોત્રવડે ભૂતપતિઃ
 ભૂતગણના પતિ મહેશઃ મહાદેવજી સુપ્રીણિતઃ પ્રસન્ન ભવતિ થાય છે.

ભાવાર્થઃ—શ્રીપુષ્પદંતના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલું,
 પાપનાશક, મહાદેવજીને પ્રિય એવું આ મહિમ્નસ્તોત્ર
 સાવધાન થઈને જીવ્હાવડે ભણવાથી ભૂતગણના અધિપતિ
 ભગવાન્ શંકર અત્યંત પ્રસન્ન થાય છે. ॥ ૩૯ ॥

इत्येषा वाङ्मयी पूजा श्रीमच्छङ्करपादयोः ॥
 अर्पिता तेन देवेशः प्रीयतां मे सदाशिवः ॥४०॥

અન્વયઃ—इति एषा वाङ्मयीपूजा श्रीमच्छङ्करपादयोः
 अर्पिता तेन मे देवेशः सदाशिवः प्रीयताम्. ॥४०॥

અન્વયાર્થ:-ઈતિ આ પ્રમાણે ઘણા આ વાક્યમયી વાણી-
મય પૂજા પૂજા શ્રીમચ્છંકરપાદયોઃ શ્રીમચ્છંકરના ચરણોમાં
અર્પિતા અર્પણ કરી તેન તૈથી કરીને મે મારા ઉપર દેવેશઃ
દેવતાઓના સ્વામી સદાશિવઃ મહાદેવજી પ્રીયતામ પ્રસન્ન થાઓ.

ભાવાર્થ—આ પ્રમાણે આ વાણીમય પૂજા શ્રીમ-
ચ્છંકરના ચરણોમાં અર્પણ કરી તેથી કરીને મારા ઉપર
દેવતાઓના સ્વામી મહાદેવજી પ્રસન્ન થાઓ. ॥ ૪૦ ॥

॥ ઇતિ શ્રીપુણ્ડરંતવિરચિતં શિવમહિમ્નઃસ્તોત્રં સંપૂર્ણમ્ ॥

॥ શ્રીસાંબસદાશિવાર્પણમસ્તુ ॥

જ્યોતિષ કાર્યાલય.

અમારા 'જ્યોતિષકાર્યાલય' માં કેશવીની જન્મપત્રિકા,
બ્રહ્મલઘવના સ્પષ્ટ ગ્રહો સાથેની જન્મપત્રિકા, પડવર્ગના ટપકા,
જન્મભાક્ષર, દ્વાદશવર્ગી તથા હીનાંશાદશા સાથેનું વર્ષકળ,
સાધારણ વર્ષકળ, પ્રશ્ન ઉપરથી પ્રશ્નોત્તરી વિગેરે બનાવવામાં
આવે છે, અને વર કન્યાના મેળાપક, વિવાહ, વાસ્તુ, ઉપનયન
આદિ મુદ્દતો તથા પ્રશ્ન પણ કહેવામાં આવે છે. એક વખત
અમારા જ્યોતિષકાર્યાલયમાં યામ સોંપી ખાત્રી કરો.

કાળુપૂર નવાદરવાળા

અમદાવાદ.

મળે અથવા લખો:—

જેશી વૃંદાવન માણેકલાલ.

अथ शिवनीराजनम.

ॐ जयगंगाधरहर, शिवजयगिरिजाधीश.....शिव०
 त्वंमांपालयनित्यं(२) कृपयाजगदीश ॥ हरहरहर महादेव॥१॥
 कैलासेगिरिशिखरे, कल्पद्रुमविपिने ॥शिव०
 गुंजतिमधुकर्पुंजे (२) कुंजवनेगहने ॥ हरहर० ॥ २ ॥
 कोकिलकुंजतिखेलति, हंसावनललिता ॥.....शिव०
 रचयतिकलाकलापं (२) नृत्यनिमुदसहिता ॥ हरहर०॥३॥
 तस्मिँल्ललितमुदेशे, शालामणिरचिता ॥'.....शिव०
 तन्मध्येहरनिकटे (२) गौरीमुदसहिता ॥ हरहर० ॥ ४ ॥
 क्रीडांरचयतिभूषां, रंजितनिजमीशं ॥शिव०
 ब्रह्मादिकसुगसेवित (२) प्रणमतितेशीर्षं ॥ हरहर०॥५॥
 विबुधवधूवहुनृत्यति, हृदये मुदसहिता ॥.....शिव०
 किन्नरगानंकुरुते (२) समस्वरसहिता ॥ हरहर० ॥ ६ ॥
 धिनकतथैधिनकत, मृदंगवादयते ॥शिव०
 कणकणललितावेणु (२) र्मधुर्गनादयते ॥ हरहर० ॥ ७ ॥
 रुणुरुणुचरणेरचयति, नूपुरमुज्ज्वलिता ॥शिव०
 चक्रावर्तेभ्रमयति (२) कुरुतेतांधिकतां ॥ हरहर० ॥ ८ ॥
 तांतां लुपचुपलुपचुप, तालनादयते ॥शिव०
 अंगुष्ठांगुलिनादं (२) लस्यकतांकुरुते ॥ हरहर० ॥ ९ ॥
 कर्पूरद्युतिगौरं, पंचानन सहितं ॥.....शिव०
 त्रिनयनशशिधरमौले (२) विषधरकंठयुतं ॥ हरहर० ॥१०॥

सुंदरजटाकलापं, पावकयुत भालं ॥.....शिव०
 डमरुत्रिशूलपिनाकं (२) करधृतनृकपालं ॥ हरहर० ॥ ११ ॥
 शंखनिनादंकृत्वा, शल्लुरिनादयते ॥शिव०
 नीराजयते ब्रह्मा (२) वेदऋचां पठते ॥ हरहर० ॥ १२ ॥
 इतिमृदुचरणसरोजे, हृदिकमलेधृत्वा ॥.....शिव०
 अवलोकयतिमहेशं (२) ईशंअभिनत्वा ॥ हरहर० ॥ १३ ॥
 रुंडरचितउरमाला, पद्मगमुपवीतं ॥शिव०
 वामविभागेगिरिजा (२) रूपंअतिललितं ॥ हरहर० ॥ १४ ॥
 सकलशरीरेमनसिज, कृतभस्माभरणं ॥.....शिव०
 इतिवृषभध्वजरूपं (२) तापत्रयहरणं ॥ हरहर० ॥ १५ ॥
 ध्यानं आरतिसमये, हृदयेइतिकृत्वा ॥.....शिव०
 रामंत्रिजटानाथं (२) ईशं अभिनत्वा ॥ हरहर० ॥ १६ ॥
 संगितमेषंप्रतिदिन, पठनंयः कुरुते ॥शिव०
 शिव सायुज्यंगच्छति (२) भक्त्यायःशृणुते॥हरहर० ॥ १७ ॥

अथविष्णुनीराजनम्.

जयदेव जयदेव, वंदेगोपालं.....प्रभु०
 मृगमद चर्चितभालं (२) भुवनत्रयपालं ॥ जयदेव० ॥ १ ॥
 निर्गुणसगुणाकारं, संहृतभूभारंप्रभु०
 मुरहरनंदकुमारं (२) मुनिजन सुखकारं॥ जयदेव० ॥ २ ॥
 वृंदावनसंचारं, कौस्तुभमणिहारंप्रभु०
 करुणापारावारं (२) गोवर्द्धनधारं ॥ जयदेव० ॥ ३ ॥

कंबुग्रीवा गुंजा, तुलसीवनमालं.....प्रभु०
 श्रोवत्सांकितवक्षो (२) लंबित धीकमलं ॥ जयदेव० ॥ ४ ॥
 बाहौ भूपित वेणु, करधृतदधिकवलं.....प्रभु०
 त्रिषलित शोभितजठरं (२) जलधरवरनीलं ॥ जयदेव० ॥ ५ ॥
 कुंचितकुंतलरम्यं, सुंदरमुखकमलं.....प्रभु०
 बिंबाधरमत्तिसुंदर (२) नासामणिलोलं ॥ जयदेव० ॥ ६ ॥
 मणिगणमंडलकुंडल, राजितश्रुतिमूलं.....प्रभु०
 विकसितराजिवनयनं (२) विकसितभ्रूयुगलं ॥ जयदेव० ॥ ७ ॥
 मुरलीवादनशीलं, समस्वरगीतं.....प्रभु०
 जलचरवनचर खेचर (२) भूचरहृतचित्तं ॥ जयदेव० ॥ ८ ॥
 स्तंभितयमुनातोयं, अगणिततवचरितं.....प्रभु०
 गोपोजनमनमोहन (२) शांतश्रीकांतं ॥ जयदेव० ॥ ९ ॥
 रासक्रीडामंडल, वेष्टितव्रजललनंप्रभु०
 तांडवनृत्यसुसंगीत (२) मोहितरंतिमदनं ॥ जयदेव० ॥ १० ॥
 कुसुमाकरराकापति, युतवनकृतशयनं.....प्रभु०
 कालियफणिवरदमनं (२) पक्षीश्वरगमनं ॥ जयदेव० ॥ ११ ॥
 किंकिणिमेखलमध्यं, पीतांबरवसनं.....प्रभु०
 नूपुरकोमलसिंजित (२) विलसितपदनलिनं ॥ जयदेव० ॥ १२ ॥
 गोगोपीपरिवेष्टित, यमुनातटसदनं.....प्रभु०
 व्यासाभयदं सुखदं (२) भुवनत्रयभवनं ॥ जयदेव० ॥ १३ ॥

अथदेवीनीराजनम्.

जयदेवि जयदेवि, जयसुन्दरितनये (२)	
निशिदिनवसतिकुरुभव (२) ईश्वरिममहृदये ॥जय०॥१॥	
विदुगुणक्रोणान्वित, षट्कोणंवृत्तम् (२)	
तदुपरिवसुदलपत्रं (२) वर्तुलमपिधत्तम् ॥जय०॥२॥	
द्विगुणीकृतवसुपत्रं, मांहितहरचित्तम् (२)	
द्वारचतुष्टयनिर्मित (२) यंत्रं परितंत्रम् ॥जय०॥३॥	
वामंकलशापूरित, विरचितमाधारम् (२)	
तस्मिन्नर्पितपूजित (२) पूरितमाधारम् ॥जय०॥४॥	
एवंपंचावर्णित, कर्णितगुणसारम् (२)	
पासित्वंभुवनेश्वरि (२) दुर्घटसंसारम् ॥जय०॥५॥	
कलशामृतपरिपूरित, नवपात्रसमेतम् (२)	
गणपतियोगिनिषट्कं (२) क्षेत्राधिपयुक्तम् ॥जय०॥६॥	
अर्चनविधिनासहित, श्रीगुरुविधिवत्तम् (२)	
तारकपंडितवंध्या (२) भक्त्याखिलदत्तम् ॥जय०॥७॥	

अथदेवीध्यानम्.

यामाराध्यविरिंचिरस्य जगतः स्रष्टा हरिः पालकः
 सहर्ता गिरिशः स्वयं समभवद्भूयेया च या योगिभिः ॥
 यामाद्यां प्रकृतिं वदन्ति मुनयस्तत्त्वार्थविज्ञाः परां
 तां देवीं प्रणमामि विश्वजननीं स्वर्गापवर्गप्रदाम् ॥ १ ॥

અથ હરિહરની આરતી.

જયદેવ જયદેવ, જય હરિહર.....પ્રભુ
 ગંગાધર ગિરિજાવર (૨) ઈશ્વર ઐકારા. હરહરહર મહાદેવ.
 વૈકુંઠે વસે વિશ્વંભર, શિવજી કેલાસે.....પ્રભુ
 હરિકાળા હર ગારા (૨) તે તેને ધ્યાને. હરહર૦
 વાઘાંબર પીતાંબર, શિવશ્યામે પહેર્યા.....પ્રભુ
 કમળાનયન કેશવને (૨) શિવને ત્રિનયના. હરહર૦
 ચંદન ચઢે ત્રિકમને, શિવહર ભસ્માંગે.....પ્રભુ
 રામે હૃદયે રાખ્યાં (૨) ઉમિયા અર્ધાંગે. હરહર૦
 ત્રિકમને વહાલાં તુળસી, શિવને બિલિપત્ર.....પ્રભુ
 કેવડો વહાલો કેશવને (૨) શિવને ધંતુરો. હરહર૦
 કૌસ્તુભમણિ કેશવને, શિવને રૂંઢમાળા.....પ્રભુ
 મુકતાફળ મોહનને (૨) શિવને સર્પ કાળા. હરહર૦
 નંદિવાહન ખગવાહન, શિવચક્ર ત્રિશૂળધારી.....પ્રભુ
 ત્રિપુરારી મોરારી (૨) જય કમળાધારી. હરહર૦
 રામને રૂડા રાજ, શિવ કાંધે ઝોળી.....પ્રભુ
 રામને વાંદર રીંછ (૨) શિવ ને ભૂતટોળી. હરહર૦
 લક્ષ્મીવર ઉમિયાવર, શંકર શામળિયા.....પ્રભુ
 હરિહર નટવર સ્વામિ, (૨) એકાંતે મળિયા. હરહર૦
 એ એ એક સ્વરૂપ, અંતર નવ ધરશો.....પ્રભુ
 ભવ ભૂધરને ભજતાં (૨) ભવસાગર તરશો. હરહર૦
 મોહનને મહાદેવ, જો સુંદર ગાશો.....પ્રભુ
 હરિહરનાં ગુણ ગાતાં (૨) હરિ ચરણે જાશો. હરિહર૦

સુખડ કેસર અગર ચંદન, ધૂપ દીપ વાતી.....પ્રભુ
ભાવે ભક્તિ પૂજન (૨) વિશ્વ રહ્યા વ્યાપી. હરહર૦
હરિહરની આરતિ, જે કોઈ ગાશે.....પ્રભુ
ભણે શિવાનંદ સ્વામિ (૨) સુખ સંપત્તિ થાશે. કૈલાસે જાશે.
હરહરહર મહાદેવ.

અથ ત્રિગુણાત્મક શિવની આરતી.

જય શિવ ઝંકારા પ્રભુ જય શિવ ઝંકારા
બ્રહ્મા વિષ્ણુ સદાશિવ (૨) અર્ધાંગે દારા. જયશિવ૦
એકાનન ચતુરાનન, પંચાનન રાજે.....શિવ૦
હંસાસન ગરુડાસન (૨) વૃષવાહનસાજે. જયશિવ૦
દ્વિભૂજચાર ચતુર્ભૂજ, દશભૂજતે સોહીએ.....શિવ૦
તે સૌ રૂપ નિરખતાં (૨) ત્રિભૂવન જન મોહીએ. જયશિવ૦
શ્વેતાંબર પિતાંબર, વાઘાંબર અંગે.....શિવ૦
વિષ્ણુધાદિક સનકાદિક (૨) ભૂતાદિક સંગે. જયશિવ૦
અક્ષમાળા વનમાળા, રૂઢમાળાધારી.....શિવ૦
ચંદન મૃગમદ શોભિત (૨) ત્રિપુંડ્ર શુભકારી. જયશિવ૦
કરમધ્યે કમંડળ, ચક્ર ત્રિશૂળ ધર્ત્તા.....શિવ૦
યુગકર્તા યુગભર્તા (૨) યુગને સંહર્તા. જયશિવ૦
ભિન્ન નહી ત્રણ રૂપ, જાણે અવિવેકે.....શિવ૦
પ્રણવાક્ષરને મધ્યે (૨) એ ત્રયણે એકે. જયશિવ૦
ત્રિગુણાત્મકની આરતિ, જે કોઈ ગાશે.....શિવ૦
ભણે શિવાનંદ સ્વામિ (૨) સુખ સંપત્તિ થાશે. જયશિવ૦

અથ શિવજીનો થાળ.

આરોગો શંકર સ્વામી, તમે છો અંતરયામી,
 પૂરણુ બ્રહ્મ અનેક નામી.....આરોગો૦
 કહાવો તમે ભિક્ષા તણા લોગી, તમે છો નીરંજન યોગી,
 આદે અંતે અનુપમ રૂપધરી.....આરોગો૦
 ભૂખ્યા તમે ભાવતણા કહાવો, શંભૂજી જમવાને આવો,
 સેવક જનને દિને લહાવો.....આરોગો૦
 નવરાત્રું ગંગોદક યોગી, પિતાંબર પહેરો મૂક્યું બોળી,
 નિર્માલ્ય નિર નાંખુ છું ઢોળી.....આરોગો૦
 ખીરાજો બેઠકપર બાવા, સામગ્રી અગિલ ઘડું બાવા,
 પિયો જળપાન મૂક્યું પાવા.....આરોગો૦
 સામગ્રી તો સારી મેં કીધી, પાંચે પકવાન નવે નીધી,
 રસોઈઓ છત્રીસે સીધી.....આરોગો૦
 અથાણું તો વિધવિધનાં આણી, આરોગો પીનાકપાણી,
 કે દાસનો દાસ હૃદયે જાણી.....આરોગો૦
 રાયતાંને ચટાણી છે સારી, આણ્યું જળ ઉત્તમ જાઉં વારી,
 આચમન કરી દ્યો સોપારી.....આરોગો૦
 મારે ઘેર છત હતી જે જે, સામગ્રી મેં કીધી તે તે,
 ભોળા પ્રભૂ માંગી દ્યો એ તે.....આરોગો૦
 મળ્યાની મેહર હવે કીજે, દાસ જાણી દર્શન તો દીજે,
 ત્યારે તો કારજ સૌ સીજે.....આરોગો૦

આ સ્તોત્ર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આશ્રય આપનાર સદ્ગ્રહસ્થોના નામ.

- ૧૫-૦-૦ કંસારા રણછોડદાસ બલાખીદાસ
૧૧-૦-૦ કંસારા માણેકલાલ ઝીણાભાઈ
૫-૦-૦ કંસારા પાનાચંદ હીમ્મતલાલ
૫-૦-૦ કંસારા વાડીલાલ હરિલાલ
૫-૦-૦ કંસારા નારણદાસ મોહોદલાલ
૫-૦-૦ કંસારા વ્રીજલાલ જોધાભાઈ
૫-૦-૦ કંસારા દામોદરદાસ બહેચરદાસ
૩-૦-૦ કંસારા પાનાચંદ બાપુલાલ
૩-૦-૦ કંસારા વાડીલાલ પરસોતમદાસ
૨-૦-૦ કંસારા શ્યામલાલ મથુરદાસ
૨-૦-૦ કંસારા પરસોતમદાસ મૂળચંદ
૨-૦-૦ કંસારા મણિલાલ હરિલાલ
૨-૦-૦ કંસારા નાગરદાસ ત્રીકમદાસ
૨-૦-૦ કંસારા હીરાલાલ કેશવલાલ
૨-૦-૦ કંસારા મોતીલાલ ત્રીકમલાલ
૨-૦-૦ કંસારા ચમનલાલ ચુનીલાલ
૨-૦-૦ શાહ બાલાભાઈ દામોદરદાસ
૨-૦-૦ કદોઈ ચુનીલાલ કાળીદાસ
૨-૦-૦ કંસારા હરિલાલ પરસોતમદાસ
૨-૦-૦ કંસારા રણછોડલાલ હરિલાલ
૨-૦-૦ કંસારા માણેકલાલ મોહોદલાલ
૨-૦-૦ શાહ પ્રેમચંદ કૃતોદચંદ
૨-૦-૦ કંસારા બલાખીદાસ મોહોદલાલ

ଶ୍ରୀମତୀ ସାଧୁମାତା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସାଧୁମାତା

ताजिकस्तारसंग्रह.

[illegible][illegible]

FILED - MAR 2 1964

1992-1993

DAVID L. E.

1) मेरी दुहाई का नाम है...

